

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta

Tomáš Kučera

CÍLENÉ LIKVIDACE OSOB JAKO PROSTŘEDEK BOJE PROTI TERORISMU

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: doc. PhDr. Stanislava Hýbnerová, CSc.

Katedra mezinárodního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): červenec 2012

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval samostatně za použití zdrojů a literatury v ní uvedených a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne .....

.....

Tomáš Kučera

Poděkování

Rád bych touto cestou poděkoval paní doc. PhDr. Stanislavě Hýbnerové, CSc., vedoucí mé práce, za cenné rady, připomínky a účinnou pomoc při jejím zpracování.

Obsah

Úvod.....	6
1. Vymezení pojmů.....	9
1.1. Cílené likvidace osob – definice pojmu	9
1.2. Definice terorismu.....	11
2. Přípustnost cílených likvidací podle práva mezinárodní bezpečnosti (právo na sebeobranu).....	15
2.1. Úvod.....	15
2.2. Mezinárodní terorismus a právo na sebeobranu.....	16
2.3. Reakce USA na teroristické útoky z 11. září 2001 – legalita použití ozbrojené síly v Afghánistánu	19
2.4. Shrnutí.....	21
3. Paralelní aplikace práva lidských práv a mezinárodního humanitárního práva.....	22
4. Přípustnost cílených likvidací podle práva lidských práv	28
4.1. Úvod.....	28
4.2. Ochrana před „svévolným“ zbavením života.....	28
4.3. Ochrana před „úmyslným“ zbavením života	33
4.4. Shrnutí.....	38
5. Přípustnost cílených likvidací podle mezinárodního humanitárního práva	40
5.1. Úvod.....	40
5.2. Definice ozbrojeného konfliktu.....	41
5.3. Legalita cílených likvidací podle mezinárodního humanitárního práva	46
5.3.1. Zásada rozlišování.....	46
5.3.2. Zásada vojenské nutnosti	52
5.3.3. Zásada proporcionality.....	53
5.3.4. Zásada prevence	55
5.3.5. Zákaz prohlášení, že nikomu nebude dána milost.....	57
5.3.6. Zákaz proradnosti.....	58
5.4. Shrnutí.....	59
6. Legalita zabití Usámy bin Ládina	61
Závěr	65
Seznam použitých zkratk	69
Seznam použité literatury a pramenů.....	71
Monografie.....	71

Sborníky a odborné články.....	71
Diplomové práce	72
Zprávy a články publikované na internetu a v novinách.....	72
Rozhodnutí soudních a kvazisoudních orgánů.....	73
Mezinárodní dokumenty a další prameny	73
Resumé.....	75
Resumé (EN).....	76

„Má-li zlo triumfovat, potřebuje jedině, aby slušní lidé nedělali nic.“

Edmund Burke (1729-1779)

Úvod

Terorismus se vedle chudoby a ekologických problémů stal v posledních desetiletích jednou z největších hrozeb současného světa. Terorismus nepředstavuje hrozbu jen pro obyvatele a majetkové hodnoty, ale vážně ohrožuje i samotnou podstatu uspořádání světa, lidských práv a dalších hodnot uznávaných v demokratických společnostech. V krajním případě může terorismus vést i k ozbrojenému konfliktu. Boj proti terorismu se tak v bezpečnostních strategiích jednotlivých států stává prioritou číslo jedna.

Státy se s ohledem na svoji povinnost zajistit bezpečnost pro své občany, ale i cizí státní příslušníky, snaží bojovat proti terorismu různými prostředky. K takovým prostředkům patří například zajištění přítomnosti ozbrojené ochranky na palubě letadla na některých rizikových letech, zpřísněná bezpečnostní opatření na letištích a jiných místech s velkou koncentrací lidí. Rovněž se vynakládají nemalé finanční prostředky na vývoj a výrobu nových technologií, které jsou schopny včas rozpoznat bezpečnostní riziko, případně mu v některých situacích i samy zabránit. Uvažuje se tak například o tom, že by obdobným způsobem, jako jsou chráněna vojenská letadla proti raketovým útokům, měla být chráněna i civilní letadla. Většina států si je vědoma, že každému teroristickému útoku nelze zabránit, a proto řada z nich věnuje velkou pozornost i výrobě materiálů, jejichž účelem je minimalizovat následky teroristického útoku. Sem patří například výroba materiálů, které jsou schopny odolat bombovému útoku. Takovým příkladem mohou být i odpadkové koše v pražském metru, které by se neměly po detonaci výbušniny do nich umístěné roztrhnout a ohrozit tak cestující metra. Boj proti terorismu však vyžaduje i použití síly ze strany státu. Jsou zakládány speciální jednotky určené pro boj s terorismem, jako jsou například německá jednotka GSG-9¹ nebo rakouská jednotka EKO Cobra či americká jednotka SEAL Team Six².

Některá protiteroristická opatření, jakými jsou zavedení otisků prstů do cestovních dokladů, monitorování telefonů, mailů apod., se však mohou dostávat do konfliktu s lidskými právy. Dalším sporným opatřením je využívání metody cílených likvidací osob (dále i jen cílené likvidace) podezřelých z terorismu a její legalita. Otázka legality cílených likvidací se znovu rozpoutala zejména po zabití Usámy bin Ládina (dále i jen bin Ládin), vůdce teroristické organizace Al-Kájda. Byla diskutována nejen v akademických kruzích, různých médiích ale i mezi širokou veřejností. A právě otázkou legality cílených likvidací osob jako prostředku boje

---

¹ Německá jednotka GSG-9 vznikla jako reakce na teroristický útok na izraelské sportovce na Olympijských hrách v Mnichově roku 1972.

² Jednotka SEAL Team Six provedla zásah proti Usámovi bin Ládinovi, vůdci teroristické organizace Al-Kájda, v květnu 2011. Podrobněji kapitola šestá.

proti terorismu se zabývám ve své diplomové práci. Ačkoli mohou být cílené likvidace některých osob širokou veřejností považovány za legitimní, je nutné, aby byly současně i legální, tj. v souladu s normami mezinárodního práva. Absence legality cílených likvidací totiž narušuje důvěru v hodnoty uznávané v demokratických společnostech. Jakákoli nelegální cílená likvidace osoby podezřelé z terorismu tak není našim vítězstvím, ale naopak vítězstvím teroristů, a to v tom smyslu, že jsme to byli právě my, kdo byl přinucen přistoupit na jejich praktiky. A teroristům jde ve většině případů mimo jiné především o to, abychom to byli my, kdo ustoupí ze svých hodnotových standardů. A tak dlouhodobé přehlížení legality některých protiteroristických opatření může vést až k destabilizaci demokratických hodnot.

Cílem této práce je tedy odpovědět na otázku, zda jsou cílené likvidace osob přípustným prostředkem boje proti terorismu. A s tím souvisí i druhá otázka, a to, zda současné (de lege lata) mezinárodní právo poskytuje dostatečný právní rámec pro regulaci cílených likvidací. Legalita cílených likvidací tak bude v mé diplomové práci posuzována jednak z hlediska práva mezinárodní bezpečnosti, jednak z pohledu práva lidských práv (dále i jen PLP), ale také z hlediska mezinárodního humanitárního práva (dále i jen MHP).

Cílené likvidace osob, jak už samotný termín napovídá, vedou ke zbavení života jedince. Proto se tato práce bude věnovat primárně těm normám mezinárodního práva, které jsou určeny především k ochraně lidského života. Cílené likvidace však souvisí s celou řadou dalších norem mezinárodního práva, které mohou být v důsledku použití metody cílených likvidací porušeny. Především jde o možné narušení suverenity státu, na jehož území cílené likvidace osob provádí jednotky jiného státu.³ Velmi často je zmiňován i fakt, že cílené likvidace osob, zbavují osobu podezřelou z terorismu možnosti řádné obhajoby před příslušným soudem, což může mimo jiné představovat i porušení práva na spravedlivý proces. Stejného názoru je například profesor Kevin J. Heller z Melbourne Law School.⁴ S ohledem na omezený rozsah diplomové práce však nebude těmto aspektům věnována pozornost, což ovšem neznamená, že by byly méně důležité.

Diplomovou práci tvoří šest kapitol. Cílem první kapitoly je vymezení klíčových pojmů pro další analytické části práce, jmenovitě samotné vymezení pojmů cílených likvidací osob a terorismu. Obsahem druhé kapitoly je analýza legality cílených likvidací osob v rámci práva mezinárodní bezpečnosti, a to výhradně s ohledem na právo sebeobrany podle čl. 51 Charty OSN. Daná kapitola by mimo jiné měla odpovědět i na otázku, zda mají státy právo na sebeobranu vůči nestátním aktérům. Třetí kapitola se věnuje paralelní aplikaci práva lidských práv a mezinárodního humanitárního práva. Čtvrtá kapitola analyzuje legalitu cílených likvidací osob z pohledu práva lidských práv. Pátá kapitola posuzuje přípustnost

---

³ Pákistán tak opakovaně prohlašuje, že americké jednotky či bezpilotní letadla operující na jeho území či v jeho vzdušném prostoru bez vědomí pákistánské vlády narušují jeho suverenitu.

⁴ POPOVIČOVÁ, Lenka. (Ne)zákonost cíleného zabíjení občanů USA v zahraničí. Co na to akademici?. *Bulletin Centra pro lidská práva a demokratizaci*, 2010, roč. 2, č. 9, str. 6.

cílených likvidací osob v rámci mezinárodního humanitárního práva. A závěrečná šestá kapitola se věnuje legalitě zabití Usámy bin Ládina s ohledem na podmínky legality cílených likvidací vymezených v předchozích kapitolách.

Ve své diplomové práci vycházím především ze zahraniční literatury, zejména pak z monografie Nilse Melzera,⁵ protože v jeho podání jsou v dostupné literatuře cílené likvidace dosud zpracovány nejkomplexněji, ačkoli on sám na danou problematiku nahlíží z poněkud jiného úhlu, a to převážně z pohledu vynucování práva a provádění nepřátelských akcí. Nicméně však oba pohledy vycházejí z práva mezinárodní bezpečnosti, práva lidských práv a mezinárodního humanitárního práva, tj. z odvětví mezinárodního práva, která jsou relevantní pro moji práci. Navíc je jeho pohled na danou problematiku na rozdíl od jiných autorů, kteří cílené likvidace osob buď ospravedlňují, anebo naopak demonizují, objektivní a nestranný. Proto některé zahraniční publikace dostupné v České republice, byly z tohoto důvodu pro účely mé práce nevhodné, neboť jejím cílem, jak bylo uvedeno výše, je posouzení legality cílených likvidací osob z pohledu současného (*de lege lata*) mezinárodního práva, nikoli obhajoba jednoho či druhého názoru. Pokud je mi známo, v České republice doposud neexistuje literatura, která by se uceleně zabývala otázkou legality cílených likvidací osob, vyjma diplomové práce Jany Peterové⁶, která ale stejně jako já vychází v řadě věcí z výše uvedené publikace Nilse Melzera, a několik článků v odborných časopisech, které však jen velmi okrajově popisují jednotlivé dílčí aspekty dané problematiky.⁷

---

⁵ MELZER, Nils. *Targeted Killing in International Law*, New York: Oxford University Press, 2008.

⁶ PETEROVÁ, Jana. *Cílené likvidace jako prostředek boje proti terorismu: diplomová práce*. Praha: Karlova univerzita v Praze, Fakulta právnická, 2011. Vedoucí diplomové práce Věra Honusková.

⁷ POPOVIČOVÁ, Lenka. (Ne)zákonost cíleného zabíjení občanů USA v zahraničí. Co na to akademici?. *Bulletin Centra pro lidská práva a demokratizaci*, 2010, roč. 2, č. 9, s. 6-7.

1. Vymezení pojmů

1.1. Cílené likvidace osob – definice pojmu

Ačkoli se o legitimitě a legalitě cílených likvidací osob v posledních letech neustále hovoří nejen v odborných kruzích, ale i v řadách široké veřejnosti, neexistuje stále jednotný názor na obsah tohoto pojmu. Termín „cílené likvidace osob“ a jeho užití se liší nejen v závislosti na úhlu pohledu jednotlivých autorů, ale i z pohledu jednotlivých států. S tím dále souvisí i fakt, že v jednotlivých jazycích často existují paralelní výrazy pro tutéž skutečnost, tedy úmyslné zbavení života. Bývalý prezident USA, George W. Bush, používal pojem náhlá spravedlnost (sudden justice), kdežto izraelská vláda pojem cílené likvidace (targeted killing), ale i další výrazy jako např. cílené zmaření (targeted thwarting), preventivní likvidace (preventive liquidation) anebo zabránění (interception). Naopak Amnesty International a jiné nevládní organizace na podporu ochrany lidských práv používají pojmy jako je vražda (assassination) nebo mimosoudní zabití (extra-judicial killing).⁸ Autoři publikací zabývajících se problematikou cílených likvidací osob používají i další termíny jako je například cílení na teroristy (targeting terrorists)⁹.

Z výše uvedeného je zřejmé, že označování daného prostředku boje proti terorismu je závislé na postoji ke zmíněným akcím. Státy, resp. vlády, které daných prostředků využívají nebo v minulosti využily, spojují často označení uvedených operací implicitně s určitou formou ospravedlnění, naopak kritici zmíněných akcí se přiklánějí k označení implikující protiprávnost.

A. Plaw rozumí cílenými likvidacemi osob, resp. pojmem cílení na teroristy (targeting terrorists), typ vládní politiky, kterou stát schvaluje vědomé užití smrtící síly armádou nebo zpravodajskou službou vůči teroristovi nebo teroristické skupině, tedy osobě představující riziko pro bezpečnost státu.¹⁰ Steven David cílenými likvidacemi (targeted killings) rozumí úmyslné zabití určitého jednotlivce nebo skupiny jednotlivců prováděné s výslovným souhlasem vlády.¹¹

---

⁸ PLAW, Avery. *Political Extremities: The Ethics and Legality of Targeted Killing*. Abingdon, Oxon: Ashgate Publishing Group, 2008. s. 1. Dostupné na <http://site.ebrary.com/lib/natl/docDetail.action?docID=10250478>.

⁹ Ibid, s. 1.

¹⁰ Ibid, s. 3.

¹¹ Steven David, citováno dle PLAW, Avery. *Political Extremities: The Ethics and Legality of Targeted Killing*. Abingdon, Oxon: Ashgate Publishing Group, 2008. str. 3, přístupné na <http://site.ebrary.com/lib/natl/docDetail.action?docID=10250478>.

Nejkomplexnější a nejuhodnější definici pro účely mé práce však nabízí Nils Melzer, který pojem cílené likvidace definuje pomocí pěti následujících kumulativních prvků.

Použití smrtící síly – což znamená, že musí být použit takový násilný prostředek, který je způsobilý způsobit smrt jednotlivce.¹²

Úmysl, promyšlenost, zvažení zabít (úmysl přímý) – Úmysl vyžaduje, aby určitá operace byla provedena s úmyslem zabít určitého jednotlivce, nikoli aby k použití smrtící síly došlo neúmyslně, náhodně či nedbalostně. Promyšleností rozumíme, že úmysl zabít je založen na vědomé volbě, nikoli na jednání vedeném náhodným impulsem či vášní. Prvek zvažení vyžaduje, aby smrt jednotlivce byla primárním cílem operace, nikoli pouhým důsledkem operace s jiným cílem, ačkoli k zabití jednotlivce mohlo dojít úmyslně a promyšleně. V teoretické rovině daný prvek implicitně zahrnuje požadavek času, tedy konkrétní dobu mezi přijetím rozhodnutí zabít konkrétního jedince a jeho vlastním provedením. V praxi ovšem může dojít k přijetí takového opatření téměř okamžitě.¹³

Zaměření na individuálně vybranou osobu odlišuje cílené likvidace od akcí namířených proti cílům určených kolektivně či náhodně.¹⁴

Nedostatek fyzické dispozice (vazby) znamená, že se osoba, která je předmětem cílené likvidace, nachází mimo dosah subjektu, který takovou operaci provádí. To je odlišuje od soudních nebo mimosoudních exekucí, které předpokládají vazbu či jinou fyzickou dispozici s danou osobou. Soudní svolení s provedením cílené likvidace nemá vliv na kvalifikaci takové operace.¹⁵

Přičitatelnost subjektu mezinárodního práva – Ačkoliv v určitých situacích může být subjektem mezinárodního práva nestátní aktér (např. povstalecká skupina), jsou předmětem této práce pouze cílené likvidace prováděné státy. Je totiž zřejmé, že protiteroristické operace provádí výhradně státy. Tento prvek odlišuje cílené likvidace od prostého zbavení života, které není zakázáno ani jinak regulováno mezinárodním právem.¹⁶

---

¹² MELZER, Nils. *Targeted Killing in International Law*, New York: Oxford University Press, 2008, s. 3.

¹³ *Ibid*, s. 4.

¹⁴ *Ibid*, s. 4.

¹⁵ *Ibid*, s. 4.

¹⁶ *Ibid*, s. 4-5.

Výše uvedené prvky lze shrnout do následující definice, kdy se cílenými likvidacemi rozumí použití smrtící síly přičitatelné subjektu mezinárodního práva s úmyslem, promyšlením a zvažáním zabití individuálně určené osoby, která není ve fyzické dispozici těch, kteří takovou operaci provádí.¹⁷

1.2. Definice terorismu

Cílem kapitoly není poskytnout komplexní analýzu pojmu terorismus, ani chronologicky popsat veškeré snahy o definování tohoto pojmu. Důvodem zařazení této kapitoly do mé práce je objasnění pojmu „terorismus“ pro následující analytické kapitoly. Přes mnohé snahy totiž dodnes neexistuje všeobecně uznávaná definice terorismu. To je dáno především tím, že existují podstatné rozpory v pohledu jednotlivých států na obsah pojmu terorismu. K nejčastěji zmiňovaným překážkám bránícím přijetí všeobecně uznávané definice patří problematika boje proti cizí okupaci a práva národů na sebeurčení. Na druhé straně však existují zřetelné snahy států podílejících se aktivně na boji proti terorismu definovat terorismus jako jakýkoliv akt, jehož původcem není stát, nebo jako akty politicky či ideologicky motivované.

V následující části své práce zmíním některé snahy vymezit daný pojem na univerzální úrovni a pro srovnání stručně uvedu i definici nabízenou Evropskou Unií. Definice ostatních regionálních organizací a jednotlivých států nebudou zmiňovány.

Pojem terorismus etymologicky pochází ze slova teror (lat. terror, franc. terreur), což původně označovalo extrémní strach či úzkost vyplývající z nějakého nepříliš známého a těžko předvídatelného nebezpečí. Pojem „terorismus“ byl poprvé užit během Velké francouzské revoluce, a to k označení režimního násilí v letech 1793-1794, tzv. hrůzovlády Jakobínů, jako forma způsobu vládnutí.¹⁸ Dnes je daný druh terorismu označován jako státní terorismus a rozumíme jím použití násilí v rozporu s mezinárodním právem, prováděné, podněcované nebo kontrolované státními orgány na vlastním území nebo cizím státním území k dosažení určitých cílů, zejm. politických.¹⁹ Absence univerzální definice, resp. výslovné úpravy

---

¹⁷ Ibid, s. 5.

¹⁸ ŠTURMA, Pavel, NOVÁKOVÁ, Jana, BÍLKOVÁ, Veronika. *Mezinárodní a evropské instrumenty proti terorismu a organizovanému zločinu*, Praha: C. H. Beck, 2003, s. 8.

¹⁹ DAVID Vladislav, SLADKÝ Pavel, ZBOŘIL František. *Mezinárodní právo veřejné*. 3. vydání. Praha: Linde, 2006, s. 386.

v mezinárodním právu, tohoto typu není negativně pocíťována vzhledem k tomu, že tento typ terorismu je dostatečně upraven jinými instrumenty mezinárodního práva (zákaz agrese, genocida, zločiny proti lidskosti).

Kromě tohoto typu terorismu existuje také mezinárodní terorismus, přesněji řečeno terorismus s mezinárodním prvkem, ke kterému výhradně směřují veškeré snahy o vytvoření univerzální definice. První snahu o úpravu terorismu na mezinárodní úrovni můžeme pozorovat po první světové válce, kdy v důsledku několika atentátů na ústavní činitele jednotlivých států a pod vlivem návrhu,²⁰ který připravil rumunský profesor V. V. Pella, byla na půdě Společnosti národů vypracována a v roce 1937 v Ženevě podepsána Úmluva o předcházení a potlačování terorismu. Současně s ní byla podepsána i dodatková Úmluva o zřízení mezinárodního trestního soudu. Ani jedna z těchto úmluv však nikdy nevstoupila v platnost, protože nebyla ratifikována potřebným počtem států.²¹

Po druhé světové válce Komise OSN pro mezinárodní právo vypracovala v roce 1954 návrh Kodexu zločinů proti míru a bezpečnosti lidstva. Návrh kodexu však zůstal torzem co do výčtu teroristických činů.²²

Výraznější snahy se poté začaly objevovat až po atentátu na izraelské sportovce na Olympijských hrách v Mnichově v roce 1972. V důsledku této události byl zřízen Zvláštní výbor Valného shromáždění OSN, který zkoumal otázky terorismu. V roce 1979 však došlo k jeho zrušení, protože se v něm projevil podstatné rozpory mezi státy ve vymezení pojmu terorismu.²³

V průběhu 70. let se ukázalo, že je jednodušší přijmout speciální mezinárodní úmluvy upravující dílčí oblasti terorismu (bezpečnost civilního letectví, námořní plavby apod.), přesto však pokračovaly snahy o vytvoření komplexnější úmluvy obsahující předmětnou definici terorismu.

Zvýšené úsilí na půdě OSN o komplexní řešení terorismu se začalo objevovat od 90. let 20. století, zintenzivněné ještě po teroristických útocích na USA z 11. září 2001. Ačkoli se OSN nepodařilo vymezit pojem terorismu, došlo k přijetí řady

---

²⁰ V. V. Pella připravil v roce 1935 Plán světového trestního zákoníku. Zajímavé je zde rozdělení trestných činů podle toho, zda je lze přičítat státu a které jednotlivcům.

²¹ ŠTURMA, Pavel, 2003, op. cit., s. 9.

²² DAVID Vladislav, 2006, op. cit., s. 389.

²³ ŠTURMA, Pavel, 2003, op. cit., s. 10.

rezolucí VS a RB OSN odsuzujících teroristické útoky a vyzývajících státy ke společnému postupu.²⁴

Určitá naděje na vytvoření předmětné definice se objevila na základě rezoluce Valného shromáždění OSN 51/210 ze dne 17. 12. 1996, kdy byl ustanoven Výbor ad hoc pro přípravu komplexní úmluvy o mezinárodním terorismu.²⁵ Usilovněji se však začal zabývat návrhem komplexní úmluvy o mezinárodním terorismu až po roce 2000 na základě pracovního návrhu předloženého Indii.²⁶ Terorismus je zde vymezen v čl. 2 takto:

„Každá osoba spáchá trestný čin ve smyslu této Úmluvy, jestliže se tato osoba jakýmkoliv prostředky, protiprávně a úmyslně dopustí konání s cílem způsobit:

- a) smrt nebo vážnou tělesnou újmu kterékoliv osobě; nebo*
- b) vážnou škodu na veřejném nebo soukromém majetku, včetně veřejně užívaných míst, státnímu nebo vládnímu zařízení, systému veřejné dopravy, součásti infrastruktury nebo na životním prostředí; nebo*
- c) škodu na majetku, místech, zařízeních nebo systémech uvedených v odst. 1 b) tohoto článku, jež povede nebo pravděpodobně povede k velké hospodářské ztrátě;*

pokud účelem tohoto konání, vzhledem k jeho povaze či kontextu, je zastrašit obyvatelstvo nebo donutit vládu nebo mezinárodní organizaci něco učinit nebo se zdržet nějakého chování.“²⁷

Návrh zatím nebyl schválen. Překážkou přijetí úmluvy se stala právě definice terorismu, otázka rozlišení terorismu od legitimního boje národů proti cizí okupaci a práva národů na sebeurčení. A dále také vztah této úmluvy k ostatním doposud přijatým speciálním úmluvám proti mezinárodnímu terorismu.²⁸

V platném mezinárodním právu tedy stále neexistuje tolik potřebná obecná definice terorismu.

Odlišná situace je však na půdě EU, kdy státy EU formulovaly definici terorismu ve Společném postoji Rady EU o použití zvláštních opatření k boji proti

²⁴ Např. Rezoluce RB OSN č. 1373/2001, která odsoudila teroristické útoky na USA z 11. září 2001 a rozhodla, že všechny státy se zdrží veškerých forem podpor osobám podílejících se na teroristických činech, zabrání financování těchto činů a o dalších opatřeních.

²⁵ Vedle vytvoření komplexní úmluvy o mezinárodním terorismu bylo úkolem Výboru i vytvoření úmluvy o potlačování teroristických bombových útoků a úmluvy o potlačení jaderného terorismu.

²⁶ Kromě Indie předložila návrh i Malajsie. Tento návrh byl však jednoznačně odmítnut.

²⁷ ŠTURMA, Pavel, 2003, op. cit, s. 51.

²⁸ Ibid, s. 51.

terorismu z 27. prosince 2001. Současně Rada EU předložila návrh Rámcového rozhodnutí o boji proti terorismu, který obsahuje víceméně totožnou definici, a jež byl schválen dne 13. června 2002.²⁹ Definice v čl. 1 Rámcového rozhodnutí se skládá ze tří prvků: způsobu provedení činu, charakteru činu a záměrů pachatele. Zkráceně lze definici vyjádřit takto: Teroristickým činem se rozumí úmyslný čin, trestný podle vnitrostátních právních předpisů, který může podle své povahy nebo souvislostí vážně poškodit některou zemi či mezinárodní organizaci, pokud je spáchán s cílem vážně zastrašit obyvatele, nebo donutit vládu nebo některou mezinárodní organizaci k určitému jednání nebo zdržení se takového jednání, nebo vážně destabilizovat nebo rozvrátit základní politické, ústavní, ekonomické nebo společenské struktury určité země nebo mezinárodní organizace. Třetí částí definice je zmíněný způsob provedení činu, kdy jsou v Rámcovém rozhodnutí vypočteny jednotlivé postihované činy – útoky na život a fyzickou integritu, únosy a braní rukojmí, rozsáhlé ničení veřejného zařízení, zmocnění se prostředků osobní nebo veřejné dopravy, výroba a jakákoli manipulace se zbraněmi a výbušninami, způsobení veřejného ohrožení vypuštěním nebezpečné látky či přerušením dodávek klíčových zdrojů a dále hrozba spáchání kteréhokoli z těchto činů, vedení teroristické skupiny a účast na její činnosti zahrnující také financování.³⁰

---

²⁹ Rámcové rozhodnutí Rady 2002/475/JHA ze dne 13. června 2002 o boji proti terorismu.

³⁰ *Ibid.*, s. 49.

2. Přípustnost cílených likvidací podle práva mezinárodní bezpečnosti (právo na sebeobranu)

2.1. Úvod

Právo každého státu na sebeobranu je úzce spjata s kogentním zákazem použití síly. Sebeobrana je totiž jednou z výjimek ze zákazu použití síly. Sebeobrana je upravena jak obyčejovým mezinárodním právem, tak je výslovně upravena i v čl. 51 Charty OSN.

Jako každé právo má však i sebeobrana určité limity. Sebeobrana se zásadně přípouští proti aktuálnímu, probíhajícímu ozbrojenému útoku. Z pohledu obyčejového mezinárodního práva je přípustné i dovolání se tohoto práva i v případě bezprostředně hrozícího útoku. Není tedy nutné čekat na to, až dojde ze strany agresora např. k odpálení raket, případně dopadu těchto raket na území oběti agrese. Jedná se tedy o preventivní sebeobranu. Příkladem takové sebeobrany je „šestidenní válka“ mezi Izraelem a Egyptem v roce 1967. V souladu s mezinárodním právem už ale není tzv. preemptivní obrana formulovaná administrativou bývalého prezidenta USA, George W. Bushe, v roce 2002. Preemptivní sebeobranou se stát snaží zabránit tomu, aby si potenciální agresor neopatřil prostředky, zejm. zbraně hromadného ničení, kterými by poté mohl daný stát ohrožovat. O preemptivní sebeobraně se dnes hovoří zejména v souvislosti s rozvíjejícím se jaderným programem Iránu, kdy alespoň dle tvrzení USA a Izraele se Irán snaží vyrobit jadernou zbraň. S ohledem na výše uvedené lze konstatovat, že čím více se blíží hrozba ozbrojeného útoku samotnému provedení, tím méně vyvolává sporů.

Druhou podmínkou je defenzivní charakter sebeobrany. To znamená, že je třeba ukončit sebeobranné akce po zastavení agrese. Případné pokračování v těchto akcích by bylo v rozporu s požadavkem proporcionality. Defenzivní charakter v žádném případě neomezuje výkon sebeobrany na území napadeného státu. Je přípustné i provedení operací, které jsou svojí povahou ofenzivní – např. letecký útok na vojenské objekty.

Mezi další podmínky uvedené v čl. 51 Charty OSN patří povinnost státu oznámit opatření v sebeobraně Radě bezpečnosti a zastavit své akce, jakmile Rada bezpečnosti učiní opatření k udržení mezinárodního míru a bezpečnosti.

Právo na sebeobranu přísluší nejen napadenému státu (individuální sebeobrana), ale i třetím státům, protože kogentní zákaz použití síly působí erga

omnes. Jinými slovy, porušením zákazu použití síly jsou dotčeni všichni členové mezinárodního společenství. Zde pak mluvíme o kolektivní sebeobraně. Podmínky pro výkon kolektivní sebeobrany definoval MSD ve věci Vojenských a polovojenských činností v Nikaragui a proti ní (1986).³¹ Kolektivní sebeobrana musí splňovat všechny náležitosti individuální sebeobrany a navíc dvě další podmínky. Za prvé musí přímá oběť agrese veřejně deklarovat, že byla napadena a za druhé musí jiné státy o vojenskou pomoc požádat.³² V žádném případě však nejde o povinnost třetího státu ke kolektivní sebeobraně, je to pouze jeho právo. Povinnosti kolektivní sebeobrany lze však založit mezinárodní smlouvou, ať už bilaterální či mnohostrannou.

2.2. Mezinárodní terorismus a právo na sebeobranu

Využití práva na sebeobranu v rámci boje proti mezinárodnímu terorismu je v mezinárodním právu velice sporné a její případná aplikace vyvolává řadu otázek a následně přináší řadu protichůdných odpovědí. Na následujících řádcích se pokusím zanalyzovat, zda je v tomto případě možné použít institutu sebeobrany, resp. zda může stát na teroristický útok, příp. na jeho hrozbu, jednostranně reagovat použitím ozbrojené síly na území jiného státu.

Dle názoru MSD vyjádřeného v Poradním posudku právní následky výstavby zdí na okupovaném palestinském území z roku 2004³³ je třeba čl. 51 Charty OSN interpretovat tak, že jej lze použít pouze v případě ozbrojeného útoku jednoho státu proti jinému státu.³⁴ Teroristický útok má však ve většině případů formu ozbrojeného útoku provedeného tzv. nestátními aktéry. To však neznamená, že by bylo třeba striktně vyloučit aplikaci zmíněného ustanovení. Proto, aby bylo možné zmíněný článek použít, je třeba prokázat, že je za daný teroristický útok zodpovědný.

Odpovědnost státu za mezinárodně protiprávní chování předpokládá 2 prvky – porušení závazku plynoucího z mezinárodního práva a přičitatelnost státu.

---

³¹ ICJ, Nicaragua v. United States of America (Case concerning and Paramilitary Activities in and Against Nicaragua), 1986

³² ČEPELKA, Čestmír, ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003, s. 647.

³³ ICJ, Advisory Opinion on the Legal Consequences of the Construction of the Wall in the Occupied Palestinian Territory, 2004

³⁴ POPENKOVÁ, Monika. Sporné případy použití ozbrojené síly a poslední vývoj v oblasti mezinárodně právní úpravy použití ozbrojené síly. *Právník*, 2009, č. 3, str. 309-331.

Porušení závazku z mezinárodního práva může spočívat v jednání nebo opomenutí. Typickým příkladem opomenutí státu je kauza Korfský průliv (1949), kdy MSD odsoudil protiprávní chování Albánie, protože neupozornila jiné subjekty mezinárodního práva na přítomnost min ve svých teritoriálních vodách. V důsledku tohoto neupozornění došlo k ztrátám na životech britských námořníků, jakož i k poškození válečných lodí Velké Británie. Albánie poukazovala na to, že nevěděla o existenci min. MSD dospěl k závěru, že Albánie o tom věděla nebo minimálně vědět měla.³⁵

Jak již vyplývá z kontextu, nemůže být za protiprávní chování státu označeno chování, které není porušením mezinárodního práva. Zcela irelevantní pro odpovědnost státu za mezinárodně protiprávní chování je například málo přátelský akt (nevlídný akt) nebo porušení vnitrostátního práva.

Odpovědnost se přičítá státu za chování kteréhokoli jeho orgánu jednajícím jeho jménem (orgány de iure). Je zcela irelevantní, zda se jedná o orgán moci výkonné, soudní nebo zda jde o orgán ústřední či regionální apod. Státu je přičítáno i jednání orgánů ultra vires, tedy takové jednání kdy orgán překročil své vnitrostátní kompetence nebo jednal v rozporu se služebními instrukcemi. Stát rovněž odpovídá i za orgány de facto, tedy víceméně za fyzické osoby, které jednají v zájmu státu.³⁶ Jinými slovy musí zde být určité faktické pouto (vztah) mezi daným jednotlivcem a státem. Faktický vztah mezi jednajícím osobou a státem vzniká také tehdy, kdy stát sice jednání dané osoby neřídí či nepodněcuje, ale nečinně trpí určité jednání, resp. nepřijal příslušná opatření k zabránění konání protiprávních aktů, ačkoli jeho potlačovací prostředky jsou na výši požadované mezinárodním standardem veřejného pořádku.³⁷ Typickým příkladem je například tolerování teroristů na svém území. Zvláštním případem odpovědnosti je v případě jednání soukromých osob, za které teritoriální stát sice neodpovídá, ale i přesto zde má dvě základní funkce, a to funkci preventivní (udržovat veřejný pořádek, předcházet protiprávnímu jednání) a represivní (adekvátně pachatele potrestat nebo je alespoň vydat). Stát tedy v tomto

---

³⁵ ICJ, United Kingdom v. Albania (Corfu Channel Case), 1949

³⁶ Např. Únos nacistického válečného zločince A. Eichmanna z Argentiny do Izraele, kde byl následně odsouzen k trestu smrti.

³⁷ ČEPELKA, Čestmír, ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003, s. 553-561.

případě nenese odpovědnost za vlastní jednání soukromých osob, ale za svoji vlastní nečinnost (opomenutí).³⁸

Navíc výslovně podle Deklarace zásad mezinárodního práva týkajících se přátelských vztahů a spolupráce mezi státy (1970) „*má každý stát povinnost vystříhat se organizování, podněcování, napomáhání nebo účasti v občanské válce nebo teroristických činech v jiném státě, jakož i trpění organizované činnosti na svém území směřující ke spáchání takových činů, jestliže činy, o nichž se hovoří v tomto odstavci, zahrnují hrozbu silou nebo použití síly*“.³⁹

Z výše uvedeného lze usuzovat, že stát se může za splnění určitých podmínek dovolávat realizace práva na sebeobranu jakožto reakce na teroristický útok. Je však třeba zdůraznit, že je z hlediska mezinárodního práva nepřijatelné, aby právo na sebeobranu uplatňoval vůči teroristické organizaci či jednotlivému teroristovi a z tohoto důvodu provedl ozbrojenou akci na území státu, kde se daná teroristická organizace nebo jednotlivý terorista nachází. Taková akce by pak znamenala podle intenzity útoku porušení zákazu nevměšovat se do vnitřních záležitostí nebo dokonce i porušení zákazu použití síly. Právo na sebeobranu lze tedy uplatňovat i s ohledem na posudek MSD pouze vůči státu, kterému lze přičítat určité porušení mezinárodního závazku. V našem případě půjde o trpění teroristů na svém území, popř. jejich nevydání, ale i o faktickou podporu apod.

Tento závěr potvrzuje i rezoluce RB 1368/2001, v jejíž preambuli RB obecně konstatovala, že uznává přirozené právo na individuální nebo kolektivní sebeobranu v souladu s Chartou OSN a označila jakýkoli akt mezinárodního terorismu za hrozbu mezinárodního míru a bezpečnosti. V rezoluci 1378/2001 RB odsoudila nejen Talibán za to, že dovolil, aby byl Afghánistán využíván jako základna pro vývoz terorismu sítí Al-Kájdá a jinými teroristickými skupinami, ale i za to, že poskytl útočiště Usámovi bin Ládínovi, Al-Kájdě a jiným osobám s ním spojených.⁴⁰

---

³⁸ Ibid, s. 563-565.

³⁹ POTOČNÝ, Miroslav, ONDŘEJ Jan. *Obecné mezinárodní právo v dokumentech*, Praha: C. H. Beck, 2010.

⁴⁰ POPENKOVÁ, Monika. Sporné případy použití ozbrojené síly a poslední vývoj v oblasti mezinárodně právní úpravy použití ozbrojené síly. *Právník*, 2009, č. 3, s. 309-331.

2.3. Reakce USA na teroristické útoky z 11. září 2001 – legalita použití ozbrojené síly v Afghánistánu

USA začalo 7. října 2001 leteckými útoky ozbrojené akce proti Afghánistánu, když předtím vyzvalo hnutí Talibán, aby vydalo Usámu bin Ládina jako viníka leteckých útoků na Světové obchodní centrum. Ještě před provedením teroristických útoků z 11. září 2001 sama RB vyzývala rezolucí 1333/2000 k vydání Usámy bin Ládina kompetentním úřadům země, v níž proti němu bylo vzneseno obvinění. G. W. Bush se v případě útoku na Afghánistán odvolal na čl. 51 Charty OSN, podle něhož v případě ozbrojeného útoku na některého ze členů Spojených národů Charta neomezuje právo na individuální a kolektivní sebeobranu, dokud RB neučiní opatření k udržení mezinárodního míru a bezpečnosti.⁴¹

Jak jsem již uvedl v předchozí kapitole, není možné použít sílu pouze proti teroristické organizaci Al-Kájda, ale je nutné, aby bylo jednání teroristů přičitatelné státu. V našem případě se tak stalo, protože zde bylo evidentní propojení mezi teroristickou organizací Al-Kájda (a jejím nejvyšším představitelem Usámem bin Ládinem) a Talibanem, který poskytoval na svém území úkryt a ochranu členům organizace včetně jeho vůdce. Hnutí Taliban v té době efektivně kontrolovalo většinu území Afghánistánu – bylo tedy de facto vládou státu, ačkoli většinou států mezinárodního společenství nebylo za legální vládu této země uznáno.⁴² A co se týče přičitatelnosti za protiprávní chování, dle mého názoru nelze Talibanu jednoznačně přičíst odpovědnost za přípravu a provedení teroristických útoků. Někteří autoři jsou však jiného názoru.⁴³ Je však nesporné, že Taliban poskytoval podporu teroristům, a za toto jednání, spíše opomenutí, je možné dovodit odpovědnost Talibanu, a to ať už z obecného mezinárodního práva⁴⁴, tak i z řady rezolucí RB⁴⁵, kterými byl Taliban vyzván, aby přestal poskytovat útočiště teroristům a vydal Usámu bin Ládina k trestnímu stíhání.⁴⁶

---

⁴¹ DAVID Vladislav, SLADKÝ Pavel, ZBOŘIL František. *Mezinárodní právo veřejné*. 3. vydání. Praha: Linde, 2006, s. 369.

⁴² ŠTURMA, Pavel, NOVÁKOVÁ, Jana, BÍLKOVÁ, Veronika. *Mezinárodní a evropské instrumenty proti terorismu a organizovanému zločinu*, Praha: C. H. Beck, 2003, s. 60.

⁴³ Např. DAVID, Vladislav, 2006, op. cit., s. 370. Talibanu lze přičíst odpovědnost erga omnes za útok na USA.

⁴⁴ Deklarace zásad mezinárodního práva týkající se přátelských vztahů a spolupráce mezi státy (1970)

⁴⁵ Rezoluce 1267/1999 a 1333/2000. Rezoluce byly sice přijaty před útoky z 11. září 2001, to však nic nemění na protiprávním chování Talibanu.

⁴⁶ ŠTURMA, Pavel, 2003, op. cit., s. 60-61.

Bezprostředně po útoku z 11. září 2001 pak RB přijala rezoluce 1368/2001 a 1373/2001. První z uvedených rezolucí Rada jednoznačně odsoudila teroristické útoky z 11. 9. 2001, které označila za ohrožení mezinárodního míru a bezpečnosti. Zároveň vyzvala všechny státy k naléhavé spolupráci v tom, aby se do rukou spravedlnosti dostali pachatelé, organizátoři a sponzoři těchto teroristických útoků. Obsahově podstatně významnější je pak rezoluce 1373/2001, která nejen potvrdila obsah předchozích rezolucí, ale navíc přijala rozhodnutí právně závazná pro všechny státy, a to mimo jiné povinnost předcházet a potlačovat financování terorismu, obstatit finanční zdroje a jiný majetek osob zapojených do terorismu a organizací, které kontrolují, ale také zdržet se jakékoliv formy aktivní či pasivní podpory osob nebo organizací zapojených do teroristických akcí a zajistit, aby tyto osoby byly postaveny před soud za závažné trestné činy.⁴⁷

Současně RB také v obou rezolucích výslovně uznala nezadatelné právo na individuální nebo kolektivní sebeobranu v souladu s Chartou OSN. Tím se otevřela cesta k legitimizaci vojenské operace USA a jejich spojenců proti Talibanu a organizaci Al-Kájda na území Afghánistánu. Otázka legality ovšem už tak jednoznačná není. Dle rozhodnutí MSD ve věci Nicaragua v. USA nelze považovat pouhou podporu ozbrojených sil, teroristů za ozbrojený útok, který výkon práva na sebeobranu předpokládá, jak bylo uvedeno výše.⁴⁸ Na druhou stranu RB uznala právo USA na sebeobranu a po provedení útoku na Afghánistán uznala výsledky vzešlé z této operace. Jinými slovy RB bezpečnosti nikdy nepopřela legalitu těchto akcí.

„Za stávajícího faktického a právního stavu tak můžeme vycházet pouze z presumpce legality postojů RB. Lze proto souhlasit s názorem, že jedinnost okolností tohoto případu, jakož i jeho rozdílné právní posuzování ze strany různých států a seskupení (regionálních organizací) vylučuje obyčejovou hodnotu.“⁴⁹

Z výše uvedeného lze dle mého názoru usuzovat, že použití síly proti Afghánistánu bylo legální, rozhodně však nelze mluvit o obyčeji pro další obdobné akce. Do budoucna by se zřejmě mělo uvažovat i o přehodnocení kvalifikace daných akcí. Právo na sebeobranu z hlediska historického mělo sloužit pouze k vynucení

---

⁴⁷ Ibid, s. 61.

⁴⁸ ICJ, Nicaragua v. United States of America (Case concerning and Paramilitary Activities in and Against Nicaragua), 1986

⁴⁹ ŠTURMA, Pavel, 2003, op. cit., s. 62-63.

respektování kogentního zákazu použití síly. Vhodnější by bylo tyto akce označit za ozbrojená opatření k vynucení lidských práv, jak uvádějí Čepelka a Šturma.⁵⁰

2.4. Shrnutí

Právo mezinárodní bezpečnosti, resp. výkon práva na sebeobranu, upravuje chování mezi státy. Právo mezinárodní bezpečnosti tedy nezakazuje použití cílených likvidací při výkonu práva na sebeobranu. Nedává však odpověď na otázku týkající se legality cílených likvidací. Tu je třeba hledat v jiných odvětvích mezinárodního práva, a to v mezinárodním humanitárním právu a právu lidských práv. Legalita cílených likvidací podle těchto odvětví mezinárodního práva bude zkoumána v následujících kapitolách.

---

⁵⁰ ČEPELKA, Čestmír, ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003, s. 649-653.

3. Paralelní aplikace práva lidských práv a mezinárodního humanitárního práva

Cílené likvidace z logiky věci směřují ke zbavení života jedince. V následujících kapitolách proto bude přípustnost cílených likvidací přezkoumávána z hlediska práva na život. Lidský život chrání především dvě základní odvětví mezinárodní práva, a to právo lidských práv a mezinárodní humanitární právo.

Dříve než přistoupím k samotnému posuzování legality cílených likvidací z hlediska těchto dvou odvětví mezinárodní práva, je vhodné se nejprve alespoň stručně věnovat paralelní aplikaci norem mezinárodního humanitárního práva a práva lidských práv.

Přestože obě odvětví mají za cíl ochranu lidského života, zdraví a důstojnosti, jsou poměrně odlišná. S ohledem na jejich společný cíl se občas objevovala tendence spojovat tato odvětví v jedno, a to buď souhrnně pod názvem mezinárodní humanitární právo, anebo ještě častěji jako právo lidských práv. Zmíněná spojení nejsou z logiky věci příliš vhodná, protože se liší nejen prameny těchto odvětví, jejich subjekty, rozsahem použití, ale především jejich předmětem a účelem.

„Mezinárodní humanitární právo je soubor právních pravidel smluvního nebo obyčejového původu, která chrání osoby a majetek dotčené ozbrojeným konfliktem a omezují volnost stran v konfliktu ve výběru a používání metod a prostředků vedení války.“⁵¹ Jeho počátky spadají do 19. století.

Mezinárodní humanitární právo upravuje vztahy mezi bojujícími stranami, a proto jednotlivá subjektivní práva obětí ozbrojených konfliktů jsou vyjádřena nepřímo, ve formě pravidel chování určených státům a jejich prostřednictvím i dalším osobám.

Je zřejmé, že *ratione temporis* je MHP výhradně aplikovatelné v době ozbrojeného konfliktu. *Ratione loci* je aplikováno na celém území bojujících stran (bez ohledu na to, zda tam fakticky probíhají boje).

Mezinárodní právo lidských práv je soubor právních pravidel smluvní nebo obyčejové povahy, která stanoví určitá práva a svobody pro jednotlivce a jejich

---

⁵¹ ONDŘEJ, Jan, ŠTURMA, Pavel, BÍLKOVÁ, Veronika, JÍLEK, Dalibor a kolektiv. *Mezinárodní humanitární právo*. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 19.

skupiny.⁵² Toto odvětví je podstatně mladší – začalo se výrazněji rozvíjet až po skončení 2. světové války.

Právo lidských práv upravuje vztahy mezi jedincem a státem aplikovatelné jak v době míru, tak i války (s výjimkou derogace). Jednotlivec je chráněn bez ohledu na svoji státní příslušnost nebo jiné vlastnosti či postavení, naopak mezinárodní humanitární právo poskytuje jednotlivá práva osobám podle jejich postavení.

Rozsah aplikovatelnosti jednotlivých lidsko-právních smluv není striktně vázán na území určitého státu. Prakticky všechny lidsko-právní smlouvy váží svůj rozsah aplikace na výkon jurisdikce. Např. podle čl. 2. odst. 1 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech (dále i jen Pakt) „*se každý stát zavazuje respektovat práva uznaná v tomto Paktu a zajistit tato práva všem jednotlivcům na svém území a podléhajícím jeho jurisdikci*“. Obdobně podle čl. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod „*vysoké smluvní strany přiznávají práva a svobody uvedené v Úmluvě každému, kdo podléhá jejich jurisdikci*“.

Z výše uvedeného je zřejmé, že pojem jurisdikce je daleko širší než pojem území. Jurisdikcí rozumíme výkon efektivní kontroly, která může být z logiky věci vykonávána mimo území státu.

Tento výklad potvrdil Evropský soud pro lidská práva (dále jen ESLP) ve věci *Loizidou v. Turecko*⁵³, kdy soud dovedl odpovědnost Turecka za území severního Kypru, na základě turecké vojenské okupace. Zmíněný výklad byl zkorigován pozdějším rozhodnutím ESLP ve věci *Bankovič v. Belgie*, kdy soud dospěl k závěru, že efektivní kontrolou území se nerozumí pouhé ovládnutí vzdušného prostoru (resp. letecké úder) bývalé Jugoslávie. Podle Soudu neexistoval „*jurisdikční vztah mezi osobami, jež se staly obětí inkriminovaného aktu, a žalovanými státy. Soud se proto domnívá, že stěžovatelé neprokázali, že oni samotní a jim blízcí zemřelí mohli podléhat jurisdikci žalovaných států z důvodu příslušného extrateritoriálního aktu.*“⁵⁴

K obdobnému závěru dospěl Výbor pro lidská práva ve věci *Lopez Burgos v. Uruguay*, podle kterého je potřeba čl. 2. odst. 1 Paktu vykládat v tom smyslu, že každý stát je povinen respektovat a zajistit práva uznaná v Paktu každému, kdo je

---

⁵² Ibid, s. 20.

⁵³ ECHR, *Loizidou v. Turkey*, Preliminary objections, 1995

⁵⁴ ECHR, *Bankovic and others v. Belgium and 16 other States*, 2001

pod pravomocí nebo efektivní kontrolou daného státu, i když se nenalézá na jeho území.⁵⁵

Důvodem paralelní aplikace mezinárodního humanitárního práva a práva lidských práv je především výše uvedená nederogovatelnost určitých lidských práv. Jinými slovy, lidská práva jsou aplikovatelná nejen v době míru, ale i války. S ohledem na probíhající ozbrojený konflikt však mohou státy předejít mezinárodní odpovědnosti za porušení lidských práv, pokud se dovolají výjimek předvídaných v příslušných lidsko-právních smlouvách.⁵⁶

Stát se ovšem nemůže vyvázat z plnění všech článků příslušných smluv. Jednotlivé lidsko-právní smlouvy obsahují výčet lidských práv, která považují za nederogovatelná. V Paktu je zmíněný výčet obsažen v čl. 4 odst. 2., podle kterého se není možné odchýlit od článků upravujících právo na život, zákaz mučení, zákaz otroctví a nevolnictví, zákaz vězení pro dluhy, zákaz retroaktivity v trestním právu, respektování právní osobnosti jedince a jeho svobody myšlení, svědomí a náboženství. Evropská úmluva obsahuje užší výčet nederogovatelných práv v čl. 15 odst. 2, podle kterého není možné odstoupit od článků upravujících právo na život, zákaz mučení, zákaz otroctví a nevolnictví a zákaz retroaktivity v trestním právu. Tato práva se prakticky shodují s kogentně chráněnými lidskými právy.

Nederogovatelná práva se tedy aplikují za všech okolností. Derogace ostatních práv je možná dle čl. 4. odst. 1 Paktu nejen v případě války, ale i za jiné „*mimořádné situace, která je úředně vyhlášena a je ohrožen život národa*“. Obdobně podle čl. 15 odst. 1 Evropské úmluvy může každá vysoká smluvní strana odstoupit od závazku „*v případě války nebo jakéhokoli jiného veřejného ohrožení státní existence*“.

S možností odstoupit od určitého závazku je spojena povinnost státu informovat o přijatých opatřeních ostatní státy společenství. Každý stát je tak povinen podle čl. 4 odst. 3 Paktu „*okamžitě uvědomit prostřednictvím generálního tajemníka Organizace spojených národů ostatní státy, smluvní strany Paktu, o ustanoveních, od nichž se odchýlil a o důvodech, které ho k tomu vedly.*“ Obdobně

---

⁵⁵ UNHRC, Sergio Euben Lopez Burgos v. Uruguay, 1981 citováno dle ONDŘEJ, Jan, ŠTURMA, Pavel, BÍLKOVÁ, Veronika, JÍLEK, Dalibor a kolektiv. *Mezinárodní humanitární právo*. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 23.

⁵⁶ ONDŘEJ, Jan, ŠTURMA, Pavel, BÍLKOVÁ, Veronika, JÍLEK, Dalibor a kolektiv. *Mezinárodní humanitární právo*. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 23-25.

podle čl. 15 odst. 3 je „každá Vysoká smluvní strana povinná, využívající svého práva na odstoupení, v plném rozsahu informovat generálního tajemníka Rady Evropy o opatřeních, která přijala a o jejich důvodech.“

Výše uvedená nederogovatelná práva se do značné míry překrývají s tzv. humanitárním minimem obsaženým ve společném článku 3 Ženevských úmluv z roku 1949. Ten vedle obecného principu lidského zacházení bez jakékoli diskriminace obsahuje dále čtyři výslovné zákazy. „Jsou tak zakázány v každé době a na každém místě: a) útoky na život a zdraví, zejména vražda ve všech formách, zmrzačení, kruté nakládání, trýznění a mučení, b) brání rukojmí, c) útoky proti osobní důstojnosti, zejména ponižující a pokořující zacházení, d) odsouzení a vykonání poprav bez předchozího rozsudku vynesenoho řádně ustaveným soudem, poskytujícím soudní záruky uznané civilisovanými národy za nezbytné.“

Sbližování mezinárodního humanitárního práva a práva lidských práv je zřejmé zejména v Úmluvě o právech dítěte (resp. Opčním protokolu k Úmluvě o právech dítěte o zapojování dětí do ozbrojených konfliktů), která upravuje ochranu dětí i během ozbrojeného konfliktu. Tak podle čl. 38 odst. 2 Úmluvy o právech dítěte „státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, činí všechna proveditelná opatření k zabezpečení toho, aby se osoby, které nedosáhly věku patnácti let, přímo neúčastnily bojových akcí.“ Zmíněný článek dále upravuje i povolávání dětí do ozbrojených sil státu a další závazky státu podle mezinárodního humanitárního práva.

Sbližování zmíněných odvětví mezinárodního práva je patrné i ze dvou Dodatkových protokolů k Ženevským úmluvám z roku 1949, „které někteří autoři dokonce charakterizují jako směs práva lidských práv a humanitárních opatření.“⁵⁷ Z obsahu obou protokolů je zřejmé, že se inspirovaly Paktem.

Tento trend potvrdila i Meziamerická komise pro lidská práva, podle které „existuje těsné propojení mezi právem lidských práv a humanitárním právem, protože sdílejí společné jádro nederogovatelných práv a společný cíl ochrany lidského života a důstojnosti.“⁵⁸ Na zmíněný závěr navázala Meziamerická komise pro lidská práva v případě Coard, „kde dále poznamenala, že určité klíčové záruky se aplikují za všech okolností, včetně situací konfliktů, a to se odráží v označení určitých garancí týkajících se osoby za kogentní normu (*ius cogens*) a závazky *erga omnes*

⁵⁷ BÍLKOVÁ, Veronika. *Úprava vnitrostátních ozbrojených konfliktů v mezinárodním humanitárním právu*, Praha: Karolinum, 2007, s. 17.

⁵⁸ IACHR, *Abella v. Argentina (Tablada Case)*, 1997

v rozsáhlém smluvním právu, v zásadách obyčejového mezinárodního práva a v nauce a praxi mezinárodních lidskoprávních orgánů“.⁵⁹

Mezinárodní soudní dvůr (dále jen MSD) se ke vztahu mezinárodního humanitárního práva a práva lidských práv vyjádřil v posudku ve věci legality hrozby nebo použití jaderných zbraní v souvislosti s možným porušením práva na život podle čl. 6 Paktu. MSD dospěl k závěru, že „ochrana podle Paktu nekončí v době války, s výjimkou opatření podle čl. 4 Paktu, podle kterého mohou být určité závazky derogovány v době mimořádné situace. Respektování práva na život však není takovým ustanovením. V zásadě právo nebýt svévolně zbaven života platí i v době nepřátelství. Zjištění toho, co je svévolné zbavení života, je třeba určit skrz aplikaci *lex specialis*, tj. právem použitelným v ozbrojeném konfliktu, které je určeno k regulaci nepřátelského chování. Zda konkrétní ztráta na životě, způsobená užitím určité zbraně ve válce, představuje svévolné zbavení života v rozporu s článkem 6 Paktu, může být rozhodnuto pouze s odkazem na právo aplikovatelné v ozbrojeném konfliktu a nikoli vyvozením z ustanovení Paktu samotného.“⁶⁰

Podrobněji se k této otázce MSD vyjádřil v posudku ve věci právních následků výstavby zdi na okupovaném palestinském území. „MSD se domnívá, že ochrana poskytovaná úmluvami o lidských právech nekončí v případě ozbrojeného konfliktu, kromě účinků derogačních ustanovení toho druhu, jako je čl. 4 Paktu. Co se týče vztahu mezinárodní humanitárního práva a práva lidských práv, jsou možné tři situace. Některá práva mohou být výlučně věcí mezinárodního humanitárního práva, jiná mohou být výlučně záležitostí práva lidských práv a jiná mohou být záležitostí obou těchto odvětví mezinárodního práva. Aby odpověděl na položenou otázku, Soud musí vzít v úvahu obě odvětví mezinárodního práva, jmenovitě právo lidských práv a jako *lex specialis* mezinárodní humanitární právo.“⁶¹

Z výše uvedeného je zřejmé, že se v době ozbrojeného konfliktu aplikují oba systémy, přičemž mezinárodní humanitární právo představuje *lex specialis*, které je výhradně určeno pro ozbrojené konflikty. Lidsko-právní normy je proto nutné vykládat v jeho světle. Oprávněnost zbavení života, ke kterému dojde v souvislosti s ozbrojeným konfliktem, je tedy třeba primárně zkoumat podle norem mezinárodního

---

⁵⁹ IACHR, Coard et al. v. United States, 1999

⁶⁰ ICJ, Advisory Opinion on the Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, 1996

⁶¹ ICJ, Advisory Opinion on the Legal Consequences of the Construction of the Wall in the Occupied Palestinian Territory, 2004

humanitárního práva. Teprve tehdy, když není možné otázku legality zbavení života vyřešit pomocí úpravy humanitárního práva (ať už pomocí smluvního práva, obyčejového práva nebo obecných principů), lze použít lidsko-právní úpravu.

Odlišně se na paralelní aplikaci norem mezinárodního humanitárního práva a práva lidských práv dívá ESLP, který oprávněnost zbavení života v souvislosti s ozbrojeným konfliktem posuzuje podle norem aplikovatelných v době míru, tj. lidsko-právních norem. Normy mezinárodního humanitárního práva jsou jím používány velice okrajově, zejména v souvislosti s vyložením pojmů typicky upravených mezinárodním humanitárním právem jako je např. pojem válečná okupace. Jinými slovy ESLP si „v zásadě vystačí s výkladem a aplikací samotné Evropské úmluvy., aniž přes občasné použití terminologie humanitárního práva přihlížel k aplikovatelnosti norem humanitárního práva“.⁶²

---

⁶² ONDŘEJ, Jan, ŠTURMA, Pavel, BÍLKOVÁ, Veronika, JÍLEK, Dalibor a kolektiv. *Mezinárodní humanitární právo*. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 35.

4. Přípustnost cílených likvidací podle práva lidských práv

4.1. Úvod

Právo na život je nejdůležitějším lidským právem, na kterém jsou ostatní lidská práva závislá. Jinými slovy, bez garance práva na život nemohou logicky ostatní lidská práva existovat. To potvrzuje i zařazování práva na život na první místo ve výčtu jednotlivých práv ať už univerzálních, anebo regionálních úmluv o lidských právech. Nehledě na to, že kromě úpravy ve zmíněných smluvních instrumentech, je právo na život i součástí obecného mezinárodního práva, jako tzv. *ius cogens*.

Obdobně se o hierarchii lidských práv, resp. o klasifikaci práva na život jakožto nejvyššího lidského práva, několikrát vyjádřil i ESLP. Podle ESLP právo na život společně se zákazem mučení tvoří jednu ze základních hodnot demokratických společností tvořících Radu Evropy. Proto okolnosti, za nichž může být zbavení života ospravedlněno, musí být striktně vymezeny. Předmět a účel Úmluvy, jako nástroje ochrany individuálních lidských práv, také vyžaduje, aby byl čl. 2 (právo na život) interpretován a aplikován tak, aby jeho záruky byly praktické a účinné.⁶³

Právo na život však není absolutní co do rozsahu. Za určitých okolností, jak vyplývá i ze samotných lidsko-právních úmluv, je zbavení života jedince přípustné. V následující kapitole bude proto zkoumána přípustnost zbavení života jedince s ohledem na otázku legality cílených likvidací osob, a to na základě hlavních mezinárodních lidsko-právních instrumentů a zjištění a praxe mezinárodních orgánů. Vzhledem k omezenému rozsahu práce bude přípustnost cílených likvidací zkoumána na regionální úrovni pouze s ohledem na praxi Rady Evropy. Zmíněná regionální organizace byla pro účely mé práce vybraná, protože disponuje vysokým a propracovaným standardem ochrany lidských práv.

4.2. Ochrana před „svévolným“ zbavením života

V této kapitole bude zkoumána přípustnost cílených likvidací podle Mezinárodního paktu o občanských a politických právech a praxe orgánů OSN, zejména Komise pro lidská práva.⁶⁴

---

⁶³ Viz např. ECHR, *McCann and others v. the United Kingdom*, 1995

⁶⁴ V roce 2006 byla nahrazena Radou pro lidská práva a zvláštními zpravodaji OSN.

Právo na život je upraveno v čl. 6 Paktu, který v odst. 1 stanoví: „*Každá lidská bytost má právo na život. Toto právo je chráněno zákonem. Nikdo nebude svévolně zbaven života.*“ V odst. 2 zmíněného článku je dále stanoveno, že: „*V zemích, kde nebyl zrušen trest smrti, může být rozsudek trestu smrti vyhlášen pouze za nejtěžší trestné činy v souladu s právem platným v době, kdy byl trestný čin spáchán, a nikoli v rozporu s ustanoveními tohoto Paktu a Úmluvy o zabránění a trestání zločinu genocidia. Tento trest může být vykonán pouze na základě konečného rozsudku vynesého příslušným soudem.*“ Trest smrti byl následně zakázán Druhým opčním protokolem k Paktu z roku 1989. Zákaz trestu podle zmíněného protokolu není bezvýjimečný, protože podle čl. 2 může smluvní stát učinit „*výhradu při ratifikaci nebo přístupu, která umožňuje uplatnění trestu smrti v době války na základě odsouzení za vysoce závažný trestný čin vojenské povahy spáchaný v době války*“.

Z výše uvedeného je zřejmé, že ochrana jedince před zbavením života podle Paktu není absolutní. Jak uvádí Nils Melzer, z Paktu vyplývají tři výjimky, kdy na zbavení života jedince nebude pohlíženo jako na porušení čl. 6 Paktu. Za první, státům, které nezrušily trest smrti, Pakt výslovně povoluje výkon trestu smrti, a to „*za nejtěžší trestné činy v souladu s právem platným v době, kdy byl trestný čin spáchán... na základě konečného rozsudku vynesého příslušným soudem.*“ Za druhé, protože Pakt zakazuje pouze svévolné zbavení života, závisí zákonnost takového zbavení života jedince na významu pojmu „svévolné“. Za třetí, vzhledem k tomu, že státem podporované cílené likvidace by porušily zákaz svévolného zbavení života, je třeba dále zkoumat, zda je možné od zmíněného zákazu odstoupit za určitých výjimečných okolností uznávaných mezinárodním právem.⁶⁵

První výjimka víceméně nesouvisí s předmětem mé práce, a proto se jí nebudu dále zabývat. Nicméně považuji za nutné na tomto místě připomenout, že Pakt připouští trest smrti jen tehdy, je-li uložen „*na základě konečného rozsudku vynesého příslušným soudem*“. Z toho vyplývá, že stát nemůže přenést rozhodování o trestu smrti na ozbrojené složky nebo zpravodajské služby či jiné nesoudní orgány. Výkon trestu smrti zmíněnými orgány lze vymezit jako mimosoudní zabítí (extra-judicial killing), které postrádá nezávislost, nestrannost, možnost oběti se bránit právními prostředky proti obvinění a další procesní záruky vyplývající z práva na spravedlivý proces. Provedení takové akce by bylo tedy nejen

---

⁶⁵ MELZER, Nils. *Targeted Killing in International Law*, New York: Oxford University Press, 2008, s. 92.

v rozporu s právem na život, ale znamenalo by i porušení práva na spravedlivý proces.

Třetí výjimku lze po bližším přezkoumání odmítnout, neboť jak bylo uvedeno výše, stát se sice může vyvázat za mimořádné situace, jako je například válka, z plnění určitých závazků vyplývajících z Paktu, ale právo na život ovšem nepatří mezi ta práva, od kterých by bylo možné se odchýlit za splnění podmínek čl. 4 odst. 1 Paktu. Právo na život totiž spadá podle čl. 4 odst. 2 Paktu mezi tzv. nederogovatelná práva, tzn. práva, od kterých se za žádných okolností není možné odchýlit.

Nederogovatelnost práva na život však nevylučuje, aby „svévolné“ zbavení života bylo vykládáno v souvislosti s mimořádnými okolnostmi. Je tedy například možné, aby oprávněnost zbavení života, ke kterému došlo v souvislosti s ozbrojeným konfliktem, byla přezkoumávána v souladu s právem a principy aplikovatelnými na ozbrojené konflikty.⁶⁶

Nejsložitější problematikou tak zůstává otázka samotného definování „svévolného“ zbavení života. Jak bylo uvedeno výše, Pakt výslovně zakazuje svévolné zbavení života, nikoli jakékoli zbavení života. Legalita cílených likvidací tedy závisí na interpretaci pojmu „svévolné“.

Pojem „svévolnost“ nebyl v Paktu definován. Během procesu vyjednávání o Paktu vyvstal spor, zda obecný zákaz zbavení života má být limitován vyčerpávajícím seznamem výjimek, jako je tomu u Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, nebo zda zkorigování obecného zákazu přídavným jménem „svévolné“ bude dostačující. Přes silnou kritiku vágnosti tohoto výrazu a nedosáhnutí shody o jeho významu, byl zvolen termín „svévolné“. Obecně se mělo za to, že „svévolnost“ je širší než úmyslné zabití. Některé delegace se však domnívaly, že pojmem svévolnost se rozumí bez spravedlivého procesu. Na žádost Výboru ministrů Rady Evropy interpretovala pojem „svévolnost“ Komise expertů (The Committee of Experts), která dospěla k závěru, že svévolné zbavení života obsahuje prvky nezákonnosti, nespravedlnosti, náladovosti a nerozumnosti. K podrobnější analýze pojmu „svévolnost“ však při vyjednávání o Paktu nedošlo. Z důvodu neochoty většiny delegací předem vymezit okolnosti, za kterých by bylo

---

⁶⁶ Podrobněji o paralelní aplikaci práva lidských práv a mezinárodního humanitárního práva předchází kapitola.

zbavení života legální, byla otázka vymezení tohoto pojmu logicky přenesena na rozhodovací praxi Výboru pro lidská práva (dále jen Výbor).⁶⁷

V případě Suarez de Guerrero v. Kolumbie se jednalo o policejní zásah provedený v domě v Bogotě, kde se údajně měla nacházet oběť únosu. Po vstoupení do domu, kdy policie zjistila, že dům je prázdný, rozhodla se setrvat v domě a vyčkat příjezdu osob podezřelých z únosu. V následné akci bylo policií zabito 7 údajných únosců. Výbor při projednávání případu poznamenal, že díkce čl. 6 odst. 1 Paktu „*toto právo je chráněno zákonem a nikdo nebude svévolně zbaven života*“ znamená, že zákon musí striktně kontrolovat a limitovat okolnosti, za kterých může být jedinec zbaven života orgány státu. Výbor shledal, že v tomto případě byly oběti zastřeleny policií bez varování a možnosti se vzdát nebo vysvětlit důvod své přítomnosti či své úmysly. Navíc zde nebyly důkazy, které by dokazovaly, že policejní akce byla nezbytná na obranu samotných policistů či dalších osob nebo k zatčení či zamezení útěku podezřelých osob. Úmyslné zabití osob, které byly prozatím pouze podezřelými, zbavilo tyto osoby veškeré ochrany plynoucí z práva na spravedlivý proces. Výbor dospěl k závěru, že použitá síla byla podle okolností případu disproportionální a že oběti byly svévolně zbaveny života, což představuje porušení čl. 6 Paktu.⁶⁸

V dalším případě Baboeram a ostatní v. Surinam bylo zatčeno surinamskou vojenskou policií 15 osob. Následně po prohlášení surinamských orgánů byla těla těchto 15 osob převezena do nemocnice s tím, že dotyční byli zabití při pokusu o útěk. Výbor shledal nesporným, že dotčené osoby byly úmyslně zbaveny života důsledkem akce vojenské policie. S ohledem na skutečnost, že stát neposkytl žádné důkazy prokazující, že dané osoby byly zabity při pokusu o útěk, dospěl Výbor k závěru, že osoby byly svévolně zbaveny života v rozporu s čl. 6 Paktu.⁶⁹

Jak uvádí Nils Melzer, ze závěru Výboru lze dovodit, že pokud by surinamské orgány předložily důkazy o tom, že dotyčné osoby byly zbaveny života při pokusu o útěk, tedy při snaze vojenské policie zamezit jejich útěku, mohlo by být zbavení života dotčených osob považováno za ospravedlnitelné.⁷⁰

---

⁶⁷ MELZER, Nils. *Targeted Killing in International Law*, New York: Oxford University Press, 2008, s. 92-93.

⁶⁸ UNHRC, Suarez de Guerrero v. Colombia, 1982.

⁶⁹ UNHRC, Baboeram et al. v. Suriname, 1984.

⁷⁰ MELZER, Nils. 2008, op. cit., s. 95.

Na základě rozhodovací činnosti Výboru lze stanovit následující standardy „svévolnosti“, a to požadavek dostatečného právního základu, požadavek nezbytnosti, požadavek proporcionality a požadavek prevence.⁷¹

Podle požadavku dostatečného právního základu musí být právo na život chráněno zákonem. Zbavení života je považováno za svévolné, je-li smrtící síla užitá bez právního základu nebo je-li založena na legislativě, která striktně nekontroluje a nelimituje okolnosti, za kterých může dojít ke zbavení jedince života orgány státu. Pochybení státu regulovat použití síly v souladu s mezinárodně závaznými standardy představuje samo o sobě porušení práva na život.⁷²

Podle požadavku nezbytnosti je zbavení života svévolné, pokud je způsobeno silou, jejíž intenzita převyšuje úroveň nutnou k udržení, obnovení nebo jinému vynucení práva nebo veřejného pořádku podle okolností případu. Požadavek nezbytnosti obsahuje tři rozdílné aspekty, a to kvalitativní, kvantitativní a časový. Podle požadavku kvalitativní nezbytnosti je zbavení života svévolné, pokud použití potenciálně smrtící síly není striktně nevyhnutelné nebo striktně nezbytné k ochraně osob, včetně úředních osob, před bezprostředně hrozící smrtí nebo vážné tělesné újmy, nebo k zatčení osob nebo k zabránění útěku osobě podezřelé ze spáchání závažného zločinu, nebo jinému udržení práva a veřejného pořádku, nebo k zajištění bezpečnosti společnosti. Podle kvantitativního požadavku je zbavení života svévolné, pokud je způsobeno silou, která převyšuje úroveň nezbytnou k dosažení legitimního účelu. Podle časového požadavku je zbavení života svévolné, pokud je způsobeno silou namířenou proti osobě, která ještě není hrozbou nebo už dlouhodobě nepředstavuje hrozbu, k jejímuž odstranění by bylo nezbytné použití smrtící síly.⁷³

Podle požadavku proporcionality je zbavení života svévolné, pokud je použitá síla disproportční vůči aktuálnímu nebezpečí. Například zbavení života nemůže být ospravedlněno, neexistuje-li žádná skutečná hrozba nebo je hrozba pouze politické povahy.⁷⁴

A konečně podle požadavku prevence je zbavení života svévolné, pokud je možné vyhnout se mu přijetím přiměřených preventivních opatření. Použití smrtící síly je svévolné, jestliže mu nepředchází varování nebo není-li dána možnost vzdát

---

⁷¹ Ibid, s. 100-102.

⁷² Ibid, s. 100-101.

⁷³ Ibid, s. 100.

⁷⁴ Ibid, s. 100.

se, pokud to okolnosti případu umožňují. Zbavení života je rovněž považováno za svévolné, pokud je provedeno pouze na základě podezření, že se určitá osoba podílí na trestné činnosti, čímž představuje hrozbu pro společnost. Takové opatření zbavuje podezřelé osoby ochrany poskytované právem na spravedlivý proces.⁷⁵

4.3. Ochrana před „úmyslným“ zbavením života

V této kapitole bude zkoumána přípustnost cílených likvidací podle Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále i jen Úmluva nebo EÚLP) a praxe Evropského soudu pro lidská práva (dále i jen ESLP), resp. Evropské komise pro lidská práva⁷⁶.

Právo na život je upraveno v čl. 2 Úmluvy, která v odst. 1 stanovuje: *„Právo každého na život je chráněno zákonem. Nikdo nesmí být úmyslně zbaven života kromě výkonu soudem uloženého trestu následujícího po uznání viny za spáchání trestného činu, pro který zákon ukládá tento trest.“* A v odst. 2 zmíněného článku na rozdíl od Paktu Úmluva taxativně vypočítává situace, kdy je použití síly, jež vedlo ke zbavení života jedince, ospravedlnitelné. A to konkrétně: *„Zbavení života se nebude považovat za způsobené v rozporu s tímto článkem, jestliže bude vyplývat z použití síly, které není víc než zcela nezbytné, při: a) obraně každé osoby proti nezákonnému násilí; b) provádění zákonného zatčení nebo zabránění útěku osoby zákonně zadržené; c) zákonně uskutečněné akci za účelem potlačení nepokojů nebo vzpoury.“* Trest smrti byl následně zrušen Protokolem č. 6 k Úmluvě. Stejně jako podle Druhého opčního protokolu k Paktu nedošlo k úplnému zrušení trestu smrti, protože podle čl. 2 protokolu *„Stát může zákonem stanovit trest smrti za činy spáchané v době války nebo bezprostřední hrozby války; tento trest bude uložen pouze v případech, které předvídá zákon a v souladu s jeho ustanoveními. Stát sdělí generálnímu tajemníkovi Rady Evropy příslušná ustanovení tohoto zákona.“* K absolutnímu zrušení trestu smrti došlo teprve až Protokolem č. 13, který nepřipouští žádnou výslovnou výjimku ani možnost výhrady podle čl. 57 Úmluvy.

Jak je zřejmé z dikce čl. 2 odst. 2 Úmluva nedefinuje situace, za nichž je možné úmyslně usmrctvat jednotlivce, ale upravuje situace, kdy je dovoleno použití

---

⁷⁵ Ibid, s. 101-102.

⁷⁶ Komise byla zrušena Protokolem č. 11, který vstoupil v platnost 1. listopadu 1998.

síly, která může mít za následek zbavení života. Použití síly však nesmí být větší, než je zcela nezbytné k dosažení některých z účelů stanovených v písm. a), b) nebo c). Legalita cílených likvidací podle Úmluvy závisí tedy zejména na výkladu spojení „zcela nezbytné (absolutní nezbytnost)“. Jak ESLP několikrát zdůraznil ve svých rozhodnutích, musí být při výkladu spojení „zcela nezbytné“ proveden přísnější a více donucující test nezbytnosti, než jaký se aplikuje normálně, kdy se určuje, zda jednání státu je nezbytné v demokratické společnosti. Zejména použitá síla musí být přísně proporcionální k dosažení cílů stanovených pod písm. a), b) a c).

Odpověď na otázku, co se rozumí spojením „zcela nezbytné“, resp. jaké další podmínky musí být splněny, aby zbavení života určitého jedince nebylo považováno za porušení čl. 2 Úmluvy, je třeba hledat v rozhodnutích ESLP, resp. Komise.

V případě *Wolfram v. Německo* došlo během zatýkání ke zbavení života osob, o kterých bylo známo, že měly v úmyslu spáchat loupežné přepadení banky. Během zatýkání nejméně jedna osoba odmítla uposlechnout příkazu policie zvednout ruce. Poté co jeden ze zatýkaných odpálil ruční granát, spustila policie palbu a zranila dvě zadržené osoby tak vážně, že o hodinu později v nemocnici podlehly svým zraněním. Komise shledala, že policisté jednali za účelem zákonného zatčení osob a při vlastní obraně proti protiprávnímu násilí. S ohledem na dané okolnosti případu dospěla Komise k závěru, že použitá síla nebyla více než absolutně nezbytná. Proto konstatovala, že čl. 2 Úmluvy nebyl porušen.⁷⁷

V případě *McCann a další v. Velká Británie* došlo ke zbavení života tří podezřelých teroristů Irské republikánské armády (IRA) britskými jednotkami SAS. Cílem operace bylo zatčení tří podezřelých. Příslušníci SAS byli zpravodajskou službou informováni, že podezřelí mají v úmyslu odpálit bombu umístěnou v autě tzv. na dálku pomocí zařízení, které budou mít u sebe, a že k aktivování výbušného zařízení postačí stlačit jediné tlačítko. Poté co se podezřelí střetli s vojáky, činili rukama pohyby, které mohly být vojáky interpretovány jako možný pokus o detonaci bomby. S ohledem na jim dostupné informace a instrukce, které obdrželi během přípravy na akci, začali okamžitě po podezřelých střílet, což vedlo k jejich úmyslnému zabití. Následně bylo zjištěno, že podezřelí byli neozbrojeni, že neměli detonátor u sebe, a dokonce že nebyla ani bomba v autě. Soud mimo jiné poznamenal, že použití síly k dosažení cíle vymezeného v čl. 2 odst. 2 EÚLP může

---

⁷⁷ ECHR, *Wolfgram v Germany*, 1986

být ospravedlněno, pokud je založeno na dobré víře vzhledem k daným okolnostem, která se následně ukáže jako chybná. Jiný výklad by státům ukládal nesplnitelné a nereálné požadavky. Soud akceptoval, že operace jednotek SAS byla provedena v dobré víře a neshledal, že by jejich jednání porušilo čl. 2 Úmluvy.⁷⁸

V případě Perk a ostatní v. Turecko došlo ke zbavení života tří osob během policejní operace proti Revoluční lidově osvobozené frontě (DHKP-C). Na základě udání jednoho z členů DHKP-C provedla policie operaci v budově v Istanbulu proti teroristům připravujícím teroristický útok. Oběti policejní operace odmítali uposlechnout pokynů policie otevřít dveře. S ohledem na tuto skutečnost byla policie nucena vtrhnout do bytu násilně a vzhledem k tomu, že osoby uvnitř bytu byly ozbrojené, musela policie střílet. Soud při přezkoumávání případu uvedl, že turecké orgány měly co do činění s nebezpečnými podezřelými, kteří plánovali teroristický útok. Přičemž použití síly bylo přímým důsledkem reakce podezřelých. Pokud jde o přiměřenost použité síly, Soud akceptoval výše uvedená tvrzení, tj. zejména že bylo nezbytné střílet. S ohledem na dané skutečnosti Soud dospěl k závěru, že použití smrtící síly nepřekročilo hranici absolutní nezbytnosti při ochraně jakékoli osoby před nezákonným násilím a zejména při výkonu zákonného zatčení. Kromě toho nebylo prokázáno nade vši rozumnou pochybnost, že v daném případě byla použita zbytečná excesivní síla. Proto soud konstatoval, že nebyl porušen čl. 2 Úmluvy.⁷⁹

V případě Sultan Karabulut v. Turecko došlo ke zbavení života osoby, která byla podezřelá z napomáhání ilegální organizaci Turecká osvobozená armáda dělníků a rolníků. Podle tvrzení turecké vlády se oběť nacházela v autě, jehož cestující byli podezřelí z napomáhání výše uvedené organizaci. Když narazili na policii, podezřelí opustili auto a prchali. Jeden z podezřelých byl ihned zatčen, ale pan Karabulut začal na policisty střílet a hodil na ně ruční granát. Z daného důvodu byl policisty zastřelen.⁸⁰ S ohledem na důkazy, které měl Soud k dispozici, shledal, že nebylo prokázáno nade vši pochybnost, že bezpečnostní síly úmyslně usmrtily stěžovatelčina syna. Soud dále shledal rozumným uvěřit tomu, že policisté pokládali za nutné střílet, aby podezřelému fyzicky znemožnili použít granát. S ohledem na

---

⁷⁸ ECHR, McCann and others v, the United Kingdom, 1995

⁷⁹ ECHR, Perk and others v. Turkey, 2006

⁸⁰ Podle matky (stěžovatelka) pana Karabulata se událost odehrála zcela odlišně. Jejím tvrzení však Soud nepřikládal váhu.

uvedené skutečnosti Soud dospěl k závěru, že použití smrtící síly v daném případě bylo absolutně nezbytné, aby se zabránilo násilí. Navíc nebylo prokázáno nade vší pochybnost, že byla použita nepřiměřená síla. Proto soud konstatoval, že čl. 2 Úmluvy nebyl porušen.⁸¹

V případě Yüksel Erdogan a ostatní v. Turecko došlo ke zbavení života tří osob při přestřelce v kavárně s policisty antiteroristického oddělení Ředitelství bezpečnosti v Istanbulu, které dostalo anonymní udání. Soud shledal, že nebylo dostatečně prokázáno, že existoval předem promyšlený plán usmrtit příbuzné stěžovatelů, ale že bylo prokázáno, že policisté nařídili zemřelým, aby se vzdali, před střelbou je dostatečně varovali a střelbu začali až poté, co na ně bylo vystřeleno. Soud rovněž akceptoval, že policisté byli přesvědčeni, že je nezbytné ve střelbě pokračovat, dokud podezřelí střelbu neukončí. S ohledem na výjimečnost situace dospěl Soud k názoru, že použití smrtící síly nepřekročilo meze absolutní nezbytnosti ve smyslu sebeobranu a výkonu zákonného zatýkání. Proto Soud konstatoval, že čl. 2 Úmluvy nebyl porušen.⁸²

S ohledem na výše uvedená rozhodnutí lze stanovit pro přípustnost zbavení života obdobné standardy, jaké vyžaduje výše uvedený Pakt, resp. praxe Výboru. Jmenovitě jde opět o požadavek dostatečného právního základu, požadavek nezbytnosti, požadavek proporcionality a požadavek prevence.

Pokud jde o požadavek dostatečného právního základu, platí, že právo na život musí být chráněno zákonem. Skutečnost, že vnitrostátní právo striktně nekontroluje a nelimituje okolnosti, za kterých může být osoba zbavena života orgány státu, vytváří samo o sobě porušení čl. 2 Úmluvy. Vnitrostátní předpisy musí být veřejně dostupné a použití síly musí být závislé na pečlivém zvážení okolností případu včetně závažnosti spáchaného činu a hrozby, kterou dotýčný představuje.⁸³

Podle požadavku nezbytnosti zbavení života je v rozporu s čl. 2 Úmluvy, pokud není absolutně nezbytné. To znamená, že pokud je osoba zbavena života důsledkem použití síly, která není striktně proporcionalní k dosažení jednoho z legitimních cílů stanovených v čl. 2 odst. 2 Úmluvy. Na požadavek nezbytnosti lze opět nahlížet ze tří různých aspektů, a to kvalitativního, kvantitativního a časového.

---

⁸¹ ECHR, Sultan Karabulut v. Turkey, 2006.

⁸² ECHR, Yüksel Erdogan and others v. Turkey, 2007.

⁸³ MELZER, Nils. *Targeted Killing in International Law*, New York: Oxford University Press, 2008, s. 116.

Podle požadavku kvalitativní nezbytnosti zbavení života představuje porušení čl. 2 Úmluvy, pokud použití potenciálně smrtící síly není absolutně nezbytné ve smyslu, že by legitimního cíle operace mohlo být dosaženo bez použití takové síly. Podle požadavku kvantitativní nezbytnosti zbavení života představuje porušení čl. 2 Úmluvy, jestliže intenzita nebo způsob použití potencionálně smrtící síly představuje větší ohrožení života než je absolutně nezbytné k dosažení legitimního cíle. A podle požadavku časové nezbytnosti je zbavení života v rozporu s čl. 2 Úmluvy, pokud potencionálně smrtící síla ještě není v momentu použití absolutně nezbytná nebo už nebyla absolutně nezbytná k dosažení legitimního cíle.⁸⁴

Zbavení života je v rozporu s čl. 2 Úmluvy podle požadavku proporcionality, jestliže povaha nebo rozsah konkrétní hrozby neospravedlňuje ohrožení lidského života, bez ohledu na to, zda bylo objektivně nutné odstranit tuto hrozbu. Stručně řečeno je požadavek proporcionality vyjádřen v čl. 2 odst. 2 Úmluvy, který limituje důvody, které mohou potencionálně ospravedlnit použití smrtící síly k a) obraně každé osoby proti nezákonnému násilí; b) provádění zákonného zatčení nebo zabránění útěku osoby zákonně zadržené; c) zákonně uskutečněné akci za účelem potlačení nepokojů nebo vzpoury. Vzhledem k tomu, že jsou důvody vypočteny taxativně a musí být striktně interpretovány, zbavení života nesmí být samotným účelem operace, ale naopak musí být vždy předmětem operace dosažení jednoho z legitimních cílů upravených v čl. 2 odst. 2 Úmluvy. Použití síly tedy musí být vždy pouze prostředkem k dosažení legitimního cíle, nikoli samotným cílem. Jakékoli úmyslné zbavení života, které je důsledkem akce, jejímž účelem není dosažení jednoho z cílů vymezených v čl. 2 odst. 2 Úmluvy, je z podstaty věci disproportční a tedy nezákonné. Limity stanovené čl. 2 odst. 2 Úmluvy však nenahrazují povinnost zhodnotit proporcionalitu akce s ohledem na okolnosti každého případu.⁸⁵

S ohledem na požadavek prevence je zbavení života, i když je absolutně nezbytné s ohledem na naléhavost okolností případu, v rozporu s čl. 2 Úmluvy, jestliže je následkem akce, která nebyla plánovaná, organizovaná a řízená, tak aby se v co největší míře minimalizovala nutnost použití smrtící síly. Tento požadavek však nemůže představovat nerealistické nebo nemožné břemeno pro státní orgány. Protiteroristické operace jsou prováděny na základě neúplných informací

---

⁸⁴ Ibid, s. 116.

⁸⁵ Ibid, s. 117.

zpravodajských služeb, proto je důležité pečlivé zhodnocení takových informací před uchýlením se ke smrtící síle. I když ke zbavení života došlo na základě chybných informací, nepředstavuje to porušení čl. 2 Úmluvy, jestliže zbavení života bylo v dobré víře, že je absolutně nezbytné k dosažení jednoho z legitimních cílů vymezených v čl. 2 odst. 2 Úmluvy za předpokladu, že tato chybná víra je subjektivně čestná a objektivně odůvodnitelná s ohledem na konkrétní okolnosti daného případu.⁸⁶

4.4. Shrnutí

Z výše uvedeného je zřejmé, že oba smluvní instrumenty, tj. Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod a Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, poskytují srovnatelnou ochranu před svévolným, resp. úmyslným zbavením života. A to i přesto, že smluvní instrumenty používají odlišnou terminologii, resp. způsob určení výjimek, za kterých nebude zbavení života považováno za způsobené v rozporu s právem na život. V obou případech mají státy nejen negativní povinnost zdržet se svévolného zasahování do práva na život, ale také pozitivní závazek přijmout veškerá vhodná opatření k ochraně tohoto práva. A rovněž v obou případech mají být výjimky z práva na život interpretovány úzce.

Lze tedy konstatovat, že normy práva lidských práv kategoricky nezakazují použití cílených likvidací jako prostředku boje proti terorismu. Právo lidských práv však pro použití této metody klade výrazná omezení, resp. určuje podmínky, za kterých jsou cílené likvidace přípustné. Cílené likvidace jsou podle lidsko-právní úpravy legální při kumulativním splnění následujících podmínek.

Cílené likvidace musí mít v první řadě dostatečný právní základ ve vnitrostátním právu, který reguluje použití smrtící síly v souladu s mezinárodní lidsko-právní úpravou. Dále cílené likvidace nesmí mít charakter trestu nebo být výlučně preventivní povahy. Cílem určité operace musí být výlučně ochrana lidského života před nezákonným útokem. Cílené likvidace musí být absolutně nezbytné k dosažení požadovaného účelu, jak po kvalitativní, kvantitativní, tak i časové stránce. Cílené likvidace musí představovat metodu ultima ratio, a nikoli primární cíl

---

⁸⁶ Ibid, s. 117-118.

operace. Dále taková operace musí být plánovaná, připravována a provedena tak, aby se v co největší míře minimalizovalo použití smrtící síly.⁸⁷

Lze tedy shrnout, že právo lidských práv cílené likvidace povoluje pouze za velice výjimečných okolností, jako je ochrana před konkrétní a bezprostřední hrozbou smrti nebo vážnou újmou na zdraví. V každém případě jsou však nelegální cílené likvidace v pravém slova smyslu, tzn. operace, jejímž primárním cílem, ba dokonce jediným, je pouze likvidace určité osoby (shoot-to-kill policies), která je domnělým pachatelem nebo pouze osobou podezřelou ze spáchání teroristického činu. Zde je vhodné znovu zdůraznit, že cílené likvidace lidsko-právní úprava připouští za splnění výše uvedených podmínek pouze pro preventivní účely, nikoli jako sankci či mstu za trestné činy spáchané v minulosti. Je nesporné, že státní orgány mají právo, resp. povinnost stíhat pachatele trestných činů. V některých případech mohou dokonce příslušné orgány uložit i trest smrti. Rozhodování o vině a trestu však přísluší pouze soudním orgánům a v žádném případě nesmí být taková pravomoc delegována na ozbrojené složky nebo zpravodajské služby.

---

⁸⁷ Ibid, s. 423.

5. Přípustnost cílených likvidací podle mezinárodního humanitárního práva

5.1. Úvod

Pojem mezinárodní humanitární právo byl zaveden až po 2. světové válce z podnětů představitelů Mezinárodního výboru Červeného kříže. MVČK definoval mezinárodní humanitární právo jako „soubor mezinárodních pravidel smluvního i obyčejového původu, jejichž specifickým úkolem je řešit humanitární problémy přímo vyplývající z válečných konfliktů, ať už mezinárodních či vnitrostátních, omezovat z humanitárních důvodů právo stran v konfliktu používat prostředky a způsoby vedení války a chránit osoby a objekty, jež jsou nebo by mohly být konfliktem zasázeny“.⁸⁸

Vedle tohoto pojetí se lze setkat i s užším vymezením, které omezuje MHP pouze na regulaci ochrany obětí, tedy na ženevské právo.⁸⁹ Rovněž se lze setkat i se širším pojetím, podle kterého MHP zahrnuje nejen právo ozbrojených konfliktů (ženevské a haagské právo), ale i právo lidských práv.⁹⁰

Tendence spojovat mezinárodní humanitární právo a právo lidských práv do jediné oblasti mezinárodního práva, ať už pod souhrnným označením mezinárodní humanitární právo nebo právo lidských práv, se začaly objevovat v 60. letech 20. století. I přes tyto snahy, lze ovšem konstatovat, že se jedná o dvě odlišná odvětví, která se vzhledem k některým shodným cílům pouze doplňují.⁹¹

Protože cílem této kapitoly není komplexní rozbor mezinárodního humanitárního práva, bude v dalším textu pojednáno pouze o těch aspektech mezinárodního humanitárního práva, které jsou relevantní pro posouzení legality cílených likvidací.

---

⁸⁸ Le droit international humanitaire, Réponses a vos questions, CICR, Genève, 1999 citováno dle BÍLKOVÁ, Veronika. *Úprava vnitrostátních ozbrojených konfliktů v mezinárodním humanitárním právu*, Praha: Karolinum, 2007, s. 15.

⁸⁹ Zastáncem tohoto pojetí, byl Jean Pictet, jeden z představitelů MVČK.

⁹⁰ BÍLKOVÁ, Veronika. *Úprava vnitrostátních ozbrojených konfliktů v mezinárodním humanitárním právu*, Praha: Karolinum, 2007, s. 15-16.

⁹¹ Podrobněji o sblížení a paralelní aplikaci mezinárodního humanitárního práva a práva lidských práv předcházející kapitola.

5.2. Definice ozbrojeného konfliktu

Z výše uvedené definice je zřejmé, že aplikace MHP závisí na existenci ozbrojeného konfliktu. Přestože pozitivní mezinárodní právo neposkytuje jasné a jednotné vymezení ozbrojeného konfliktu, za obecně uznávanou definici se považuje definice poskytnutá Mezinárodním trestním tribunálem pro bývalou Jugoslávii v případě Tadič. Podle ICTY „*ozbrojený konflikt existuje vždy, když dojde k uchýlení se k ozbrojené síle mezi státy nebo déletrvajícím ozbrojenému násilí mezi vládní autoritou a organizovanými ozbrojenými skupinami či mezi takovými skupinami uvnitř jednoho státu*“.⁹²

Je zjevné, že se jedná o smíšenou definici, která obsahuje jak vymezení mezinárodního ozbrojeného konfliktu, tak i vnitrostátního ozbrojeného konfliktu. Rovněž je zřejmé, že obsahuje řadu vágních pojmů. Nedostatek dalších detailů vyvolává řadu nejen teoretických, ale i praktických problémů. Klíčovou otázkou je zejména vymezení intenzity násilí, které musí být dosaženo, aby se dalo mluvit o existenci ozbrojeného konfliktu. Právě tento element odlišuje ozbrojené konflikty od vnitřních nepokojů a napětí, které nejsou regulovány mezinárodním humanitárním právem. Intenzita násilí je rozdílná pro mezinárodní ozbrojené konflikty a vnitrostátní ozbrojené konflikty. Je všeobecně uznáváno, že vnitrostátní ozbrojené konflikty vyžadují vyšší intenzitu násilí. Naopak v mezistátních vztazích, s ohledem na princip suverenity státu a kogentní zákaz použití síly, může prakticky jakékoli užití síly mezi státy způsobit mezinárodní ozbrojený konflikt.⁹³

Tím se dostáváme k systematice ozbrojených konfliktů. Ozbrojené konflikty je možné klasifikovat různými způsoby. Pro humanitární právo je však relevantní pouze dělení na konflikty mezinárodní (včetně zmezinárodnělých konfliktů) a konflikty vnitrostátní.⁹⁴

Mezinárodní ozbrojené konflikty zahrnují mezistátní konflikty, boje za národní osvobození a zmezinárodnělé konflikty. Tyto konflikty jsou regulovány čtyřmi Ženevskými úmluvami z roku 1949, Dodatkovým protokolem I z roku 1977 a všemi smlouvami haagského práva a příslušnými obyčejovými normami.

---

⁹² ICTY, The Prosecutor v. Dusko Tadic, Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction, 1995

⁹³ MELZER, Nils. *Targeted Killing in International Law*, New York: Oxford University Press, 2008, s. 251.

⁹⁴ Rozlišení obou základních typů ozbrojených konfliktů má v MHP význam pro použití příslušných právních norem, protože na každý typ se totiž aplikuje jiný právní režim.

Mezistátní konflikty se odehrávají mezi státy nebo skupinami států, jež mohou být případně sdruženy do určité mezinárodní organizace. Společný článek 2 Ženevských úmluv považuje za mezistátní konflikt „*vyhlášené války nebo jakéhokoli jiné ozbrojené konflikty vzniklé mezi dvěma nebo více Vysokými smluvními stranami, i když válečný stav není uznáván jednou z nich*“ a dále pak „*všechny případy částečné nebo úplné okupace celého území některé Vysoké smluvní strany, i když se tato okupace neseťká s řádným vojenským odporem*“. Mezistátní konflikt tak nevyžaduje vyhlášení války⁹⁵ ani existenci vůle stran uznat válečný konflikt. Existence ozbrojeného konfliktu tedy závisí na faktickém projevu nepřátelství, tzn. nasazení ozbrojených sil. Rozhodující je objektivní stav, nikoli subjektivní postoj států. To však nebrání tomu, aby k zahájení nepřátelství došlo již na základě vyhlášení války, i když zatím nedošlo k faktickému projevu nepřátelství či narušení suverenity. „*V souladu s principem funkční efektivity nepožaduje mezinárodní humanitární právo určitou intenzitu bojů, dobu trvání nebo jistý minimální počet obětí. Vše záleží na okolnostech.*“⁹⁶ I malý příhraniční střet tak může vést k aplikaci příslušných norem MHP. Rozhodující by zde měla být přičitatelnost takového chování státu.

Boje za národní osvobození jsou ve smyslu čl. 1 Dodatkového protokolu I „*ozbrojené konflikty, ve kterých národy bojují proti koloniální nadvládě a cizí okupaci a proti rasistickým režimům, aby uplatnily své právo na sebeurčení, jak je zakotveno v Chartě Organizace spojených národů a v Deklaraci zásad mezinárodního práva týkajících se přátelských vztahů a spolupráce mezi státy v souladu s Chartou Organizace spojených národů*“. Boje za národní osvobození byly původně řazeny mezi vnitrostátní ozbrojené konflikty.⁹⁷ Podle výše uvedeného čl. 1 Dodatkového Protokolu I. musí směřovat proti jednomu z taxativně vypočtených cílů, a to proti koloniální nadvládě, cizí okupaci nebo rasistickému režimu. K tomu, aby se Ženevské úmluvy a Dodatkový Protokol I vztahoval na určitý konflikt, je třeba s ohledem na rovnost stran v konfliktu podle

---

⁹⁵ Vyhlášení války bylo před rokem 1949 považováno za podmínku aplikace válečného práva.

⁹⁶ Pictet J. Commentary on the Geneva Conventions of August 1949, Volume I., Geneva: ICRC, 1994 citováno dle ONDŘEJ, Jan, ŠTURMA, Pavel, BÍLKOVÁ, Veronika, JÍLEK, Dalibor a kolektiv. *Mezinárodní humanitární právo*. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 43.

⁹⁷ Toto zařazení prosadily s podporou východního bloku státy třetího světa, které se tak snažily nejen zpětně legitimizovat okolnosti svého vzniku, ale i posílit právní postavení organizací bojujících proti tehdejšímu uspořádání světa.

čl. 96 odst. 3 DP I jednostranného prohlášení orgánu, který reprezentuje národ bojující za osvobození.

Zmezinárodně ozbrojené konflikty představují konflikty, které měly původně vnitrostátní charakter, ale v určitém okamžiku došlo k jejich subjektivní⁹⁸ nebo objektivní⁹⁹ internacionalizaci. Z tohoto důvodu se na ně pak aplikují normy určené pro regulaci mezinárodních ozbrojených konfliktů nebo se paralelně aplikují normy pro mezinárodní a vnitrostátní ozbrojený konflikt (tzv. smíšený režim). Případně lze uvažovat o zachování režimu vnitrostátních ozbrojených konfliktů – tento princip se však prakticky neprosadil.

Vnitrostátním ozbrojeným konfliktem je podle společného článku 3 Ženevských úmluv „*ozbrojený konflikt, který nemá mezinárodní ráz a který vznikne na území některé z Vysokých smluvních stran*“. Dále však tento pojem nespecifikuje. Lépe vnitrostátní ozbrojený konflikt vymezil ICTY v případě Tadič, podle kterého vnitrostátní ozbrojené konflikty představují „*déletrvající ozbrojené násilí mezi vládní autoritou a organizovanými ozbrojenými skupinami či mezi takovými skupinami uvnitř jednoho státu*“.¹⁰⁰ Definice je založena na třech znacích, které musí být splněny kumulativně. Jedná se o intenzitu bojů, jejich dlouhodobost a organizovanost stran v konfliktu. Těmito znaky se vnitrostátní ozbrojené konflikty odlišují od vnitřních nepokojů a napětí.¹⁰¹ Zmíněné znaky by ovšem měly být brány pouze jako pomocné hledisko při hodnocení určité situace. Kvalifikace určitého konfliktu (násilí) za vnitrostátní ozbrojený konflikt závisí totiž více na pečlivém zhodnocení konkrétních okolností než na doslovném naplnění určité definice.¹⁰² Vnitrostátní ozbrojené konflikty lze dále dělit podle několika hledisek. Relevantní je však zejména jejich dělení podle norem aplikovatelných na daný konflikt (právního režimu). První typ zahrnuje konflikty pokryté společným článkem 3 Ženevských

---

⁹⁸ O subjektivní internacionalizaci jde v případě uznání za bojující stranu, nebo pokud dojde k uzavření zvláštních dohod rozšiřujících aplikaci některých norem určených pro regulaci mezinárodních ozbrojených konfliktů i na konkrétní vnitrostátní konflikt.

⁹⁹ Objektivní internacionalizace nastává např. intervencí cizího státu nebo států či zapojením jednotek OSN.

¹⁰⁰ ICTY, Prosecutor v. Dusko Tadic, Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction, 1995

¹⁰¹ ONDŘEJ, Jan, ŠTURMA, Pavel, BÍLKOVÁ, Veronika, JÍLEK, Dalibor a kolektiv. *Mezinárodní humanitární právo*. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 48-49.

¹⁰² IACHR, Abella v. Argentina (Tablada Case), 1997; Meziamerická komise pro lidská práva v tomto případě označila za vnitrostátní ozbrojený konflikt tříhodinový střet mezi argentinskou armádou a disidentským ozbrojeným hnutím MPT.

úmluv, které mohou být jak horizontální, tak vertikální, tj. konflikty probíhající mezi vládou a ozbrojenými skupinami (povstalci), resp. mezi takovými skupinami navzájem. Druhý typ konfliktu podléhá kromě zmíněného článku 3 Ženevských úmluv i Dodatkovému protokolu II. Tyto konflikty musí být vždy vertikální a vyšší intenzity. Na dané konflikty se rovněž vztahují obyčejové normy odpovídající povaze konfliktu a některé smlouvy haagského práva.

Jak bylo výše uvedeno, přes půl století mezinárodní právo rozlišovalo mezi mezinárodními a vnitrostátními ozbrojenými konflikty. V posledních letech se však s ohledem na postoj USA vůči terorismu objevují snahy vytvořit nový typ konfliktu – „válka proti terorismu“, který není kryt smluvním mezinárodním humanitárním právem. V rámci této politiky se mimo jiné americká vláda opakovaně uchýlila k použití smrtící síly vůči individuálně určeným osobám. Tím vzniká otázka, jakými pravidly se řídí takové použití smrtící síly. Ještě než přistoupím k vlastní analýze cílených likvidací osob podle MHP, je vhodné se ve stručnosti zmínit o tom, zda v oblasti stávajícího mezinárodního práva, existuje prostor pro třetí druh ozbrojených konfliktů.

Velmi krátce po teroristických útocích v New Yorku a Washingtonu DC z 11. září 2001 prohlásila vláda USA, že je ve válce proti terorismu. Americká vláda si byla vědoma, že ozbrojený konflikt musí zahrnovat alespoň dvě strany, které stojí proti sobě. Takovou stranou však nemůže být terorismus jako takový. Terorismus, resp. teror je spíše popisem uplatňované metody než identifikovatelnou stranou v konfliktu.¹⁰³ Americká vláda proto označila za protivníka v této válce teroristickou organizaci Al-Kájda a její buňky a dále každou teroristickou skupinu s celosvětovým dosahem, a zdůraznila, že nebude dělat rozdíly mezi teroristy a těmi, kdo je vědomě skrývají nebo jim poskytují pomoc. Takovýto všeobecný popis však nesplňuje minimální požadavky na určení strany v konfliktu. Navíc je těžko představitelné, že by jednotlivé teroristické organizace byly vzájemně organizačně propojené a podléhaly určitému centrálnímu vedení. Sama Al-Kájda v určité době mohla takové podmínky splňovat. Z dostupných informací lze tedy usuzovat, že až do roku 2001 Al-Kájda mohla být identifikovatelnou organizovanou skupinou s jasným vedením, pevným sídlem zahrnujícím výcvikové tábory a velení. Po americké invazi do

---

¹⁰³ LUBELL Noam. *Extraterritorial Use of Force Against Non-State Actors*, New York: Oxford University Press, 2010, s. 112-113.

Afghánistánu zřejmě došlo k decentralizaci Al-Kájdý, tedy k rozdělení na malé skupiny operující již jen na základě společně sdílené ideologii.¹⁰⁴ S určitými výhradami lze tedy připustit, že Al-Kájda mohla být stranou v konfliktu.

Otázkou pak zůstává, jaký právní režim je aplikovatelný na ozbrojený konflikt probíhající mezi určitým státem a teroristickou skupinou (nestátním aktérem). Americká vláda tvrdí, že tato válka je sice regulována právem aplikovatelným za ozbrojených konfliktů, ale nepředstavuje mezinárodní ani vnitrostátní konflikt ve smyslu Ženevských úmluv. A dále, že ani obyčejové normy mezinárodního práva aplikovatelné na ozbrojené konflikty nezavazují prezidenta USA nebo americkou armádu.¹⁰⁵ Lze souhlasit s tím, že nestátní aktér nemůže být stranou v mezinárodním ozbrojeném konfliktu, vyjma výjimek uvedených výše. Pravdou je, že americká protiteroristická kampaň vedla a může i v budoucnu vést k mezistátním konfrontacím,¹⁰⁶ ale nemůže být sama o sobě považována za mezinárodní ozbrojený konflikt ve smyslu čl. 2 Ženevských úmluv.¹⁰⁷ Zbývá tedy určit, zda tato konfrontace může být regulována normami určenými pro vnitrostátní ozbrojený konflikt anebo se skutečně jedná o třetí typ konfliktu, který není regulován smluvním ani obyčejovým mezinárodním právem, případně právem lidských práv, jak tvrdí americká vláda. Nejvyšší soud USA dospěl k závěru, že spojení „ozbrojený konflikt, který nemá mezinárodní ráz“ obsažené ve společném článku 3 Ženevských úmluv bylo použito k odlišení od mezistátního konfliktu. A rozhodl, že se na konflikt mezi USA a Al-Kájdou vztahuje společný článek 3 Ženevských úmluv.¹⁰⁸ K obdobnému závěru dospěl i Mezinárodní soudní dvůr, podle kterého se společný článek 3 ŽÚ jako „*minimální standard*“ aplikuje jak během vnitrostátního, tak i mezinárodního konfliktu. Normy v něm obsažené mají obyčejovou povahu a představují „*základní hodnoty lidství*“,¹⁰⁹ které by měly být aplikovatelné na jakýkoliv ozbrojený konflikt.¹¹⁰

---

¹⁰⁴ Ibid, s. 118.

¹⁰⁵ US Department of Justice, Application of Treaties and Laws to al Qaeda and Taliban Detainees, 2002

¹⁰⁶ Příkladem je mezinárodní ozbrojený konflikt mezi USA a Afghánistánem (2001).

¹⁰⁷ MELZER, Nils. *Targeted Killing in International Law*, New York: Oxford University Press, 2008, s. 263-264.

¹⁰⁸ US Supreme Court, Hamdan v. Rumsfeld, Secretary of Defence, et al., 2006

¹⁰⁹ ICJ, Nicaragua v. United States of America (Case concerning and Paramilitary Activities in and Against Nicaragua), 1986

¹¹⁰ LUBELL Noam. *Extraterritorial Use of Force Against Non-State Actors*, New York: Oxford University Press, 2010, s. 128-129.

Závěrem lze shrnout, že existující mezinárodní humanitární právo poskytuje dostatečný právní rámec pro regulaci současných ozbrojených konfliktů a není důvod zavádět novou kategorii ozbrojených konfliktů.

5.3. Legalita cílených likvidací podle mezinárodního humanitárního práva

V rámci mezinárodního humanitárního práva, zákonnost úmyslného zbavení života závisí primárně, ale ne výhradně, na tom, zda vybraná osoba představuje legitimní vojenský cíl. Určení, zda osoba představuje legitimní vojenský cíl, je řízeno zásadou rozlišování, která patří mezi základní stavební kameny MHP. Dalšími relevantními zásadami pro posouzení legality cílených likvidací, o kterých bude pojednáno dále, jsou zásada vojenské nutnosti, zásada proporcionality, zásada prevence, zákaz prohlášení, že nikomu nebude dána milost a zákaz proradnosti.

5.3.1. Zásada rozlišování

Zásada rozlišování ukládá stranám v konfliktu povinnost rozlišovat mezi osobami, které mohou být předmětem útoku a osobami, které jsou chráněny proti přímému útoku, resp. mezi vojenskými objekty a civilními objekty.¹¹¹ Tyto dvě kategorie osob musí být vzájemně vylučné. Nepřipadá tak v úvahu, aby jedna osoba spadala pod obě kategorie nebo aby docházelo k vytváření další kategorie osob, kterou MHP nepředpokládá.¹¹² Jako obecné pravidlo, zásada rozlišování povoluje přímé útoky proti příslušníkům ozbrojených sil strany v konfliktu, zatímco mírumilovné civilní obyvatelstvo¹¹³ musí být šetřeno a chráněno proti takovým útokům. Normativně je tato zásada upravena v čl. 48 Dodatkového Protokolu I pod názvem „Základní pravidlo“. Dané ustanovení tak ukládá povinnost stranám v konfliktu „*vždy činit rozdíl mezi civilním obyvatelstvem a komatanty a mezi objekty civilního rázu a vojenskými objekty a v souladu s tím vést své operace pouze proti vojenským objektům*“. Před sjednáním dodatkových protokolů nebyla tato zásada výslovně upravena konvenčním MHP, ale bylo ji možné dovodit ze

---

¹¹¹ S ohledem na zaměření práce nebude v dalším textu zmiňováno rozlišování mezi vojenskými a civilními objekty.

¹¹² Např. kategorie tzv. nelegálních komatantů používaná americkou vládou k označení nepřátel ve válce proti terorismu, tedy obecně teroristů a těch, kdo takové teroristy podporují.

¹¹³ Přívlastek „mírumilovné“ je zde použit k odlišení od civilních osob přímo se účastnících nepřátelských akcí, které taková účast dočasně zbavuje ochrany proti přímým útokům. Podrobněji o přímém účastenství na nepřátelských akcích dále.

všeobecné zásady práva, a to ze základní hodnoty lidství.¹¹⁴ Obyčejovou povahu této zásady potvrdil Mezinárodní soudní dvůr, podle kterého je zásada rozlišování mezi kombatanty a nekombatanty „*nezadatelným principem mezinárodního obyčejového práva*“.¹¹⁵ Obyčejovou povahu této zásady potvrdil také i MVČK. MVČK zařadil ve své studii obyčejového MHP tuto zásadu na první místo, tedy jako pravidlo č. 1, podle kterého „*strany konfliktu musí za každé situace rozlišovat mezi civilisty a kombatanty. Útoky mohou být namířeny pouze proti kombatantům. Útoky nesmí být namířeny proti civilistům.*“¹¹⁶ Toto pravidlo platí během obou typů ozbrojených konfliktů, tj. jak během konfliktů mezinárodních, tak i vnitrostátních.

S ohledem na výše uvedené můžeme tedy obecně rozlišovat mezi kombatanty a civilisty.

Podle čl. 43 odst. 2 DP I jsou kombatanty „*příslušníci ozbrojených sil strany v konfliktu (s výjimkou zdravotnického a duchovního personálu)*“. A dále podle čl. 43 odst. 1 DP I se ozbrojené síly strany v konfliktu „*skládají ze všech organizovaných ozbrojených sil, skupin a jednotek, které jsou pod velením osob odpovědných této straně za jednání svých podřízených, a to i v případech, kdy strana je zastupována vládou nebo orgánem, který protější strana neuznává*“. Kombatanti mají právo se přímo účastnit nepřátelských akcí a jsou i zároveň logicky legitimním cílem útoků protistrany v jakémkoli čase, tj. i když se momentálně přímo neúčastní nepřátelských akcí.

Ačkoli konvenční MHP aplikovatelné během vnitrostátních ozbrojených konfliktů nepoužívá termín „kombatant“, obsahuje zásadu rozlišování založenou na stejných kritériích jako mezinárodní ozbrojené konflikty.¹¹⁷ Proto i ve vnitrostátních ozbrojených konfliktech členové ozbrojených sil nejsou chráněni proti přímým útokům, s výjimkou zdravotnického a duchovního personálu. S ohledem na rovnost stran v konfliktu se toto pravidlo aplikuje stejně i na ozbrojené síly nestátního aktéra. To potvrzuje i praxe států, jejichž vládní ozbrojené síly neváhají přímo útočit na vzbouřence, i když se momentálně přímo neúčastní nepřátelských operací. Lze tedy shrnout, že státy nepovažují organizované ozbrojené skupiny patřící nestátnímu

---

¹¹⁴ ICJ, Advisory Opinion on the Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, 1996

¹¹⁵ Ibid.

¹¹⁶ HENCKAERTS, Jean-Marie, DOSWALD-BECK, Louise. *Customary International Humanitarian Law, Volume I: Rules*, Cambridge: University Press, 2005, Rule 1.

¹¹⁷ MELZER, Nils. *Targeted Killing in International Law*, New York: Oxford University Press, 2008, s. 323-328.

aktérovi za civilisty, ale za ekvivalentní vládním ozbrojeným silám.¹¹⁸ K obdobnému závěru dospěl i MVČK, jak bylo naznačeno výše. MVČK použil pojmu „kombatant“ ve vnitrostátním ozbrojeném konfliktu v obecném smyslu, tj. k tomu, aby vymezil osobu, která nepožívá civilní ochrany proti přímým útokům. Toto označení však ve vnitrostátních ozbrojených konfliktech neimplikuje právo na přiznání statutu válečného zajatce ani nechrání danou osobu před případným trestním stíháním za legální akty nepřátelství.¹¹⁹ K obdobnému závěru dospěl i ICTY, podle kterého dokonce obecně „rozdlí mezi mezistátními a občanskými válkami ztrácí svůj význam, pokud jde o lidské bytosti“.¹²⁰ Lze tedy shrnout, že pro účely zásady rozlišování v rámci MHP aplikovatelné ve vnitrostátním ozbrojeném konfliktu je i zde třeba rozlišovat mezi civilisty a kombatanty, kteří však nepožívají stejných práv jako kombatanti v rámci mezinárodních ozbrojených konfliktů. Vymezení kombatanta v rámci vnitrostátních ozbrojených konfliktů má zejména význam pro odlišení kombatanta od civilisty přímo se účastnícího nepřátelských akcí, který znovu získává ochranu před přímým útokem, když se přestane takových akcí účastnit. Kombatant však může být předmětem přímého útoku po celou dobu, kdy patří do ozbrojených sil strany konfliktu.

Civilistou podle čl. 50 Dodatkového protokolu I „je osoba, která nepatří do žádné z kategorií osob uvedených v článku 4 A) 1), 2), 3), 6) Třetí úmluvy a v článku 43 tohoto Protokolu. V případě pochybnosti, zda osoba je civilní osobou, bude taková osoba považována za osobu civilní.“ Z definice je zřejmé, že civilista je vymezen negativně, zahrnuje tak všechny osoby, které nejsou členy ozbrojených sil ve smyslu MHP a které nejsou účastny v levée en masse.¹²¹ Negativní vymezení civilistů jako „osob, které nejsou členy ozbrojených sil“ je rovněž součástí obyčejového práva.¹²² Negativní definici civilisty potvrdil i ICTY, podle kterého jsou

---

¹¹⁸ Ibid, s. 316-317.

¹¹⁹ HENCKAERTS, Jean-Marie, DOSWALD-BECK, Louise. *Customary International Humanitarian Law, Volume I: Rules*, Cambridge: University Press, 2005, Rule 1.

¹²⁰ ICTY, The Prosecutor v. Dusko Tadic, Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction, 1995

¹²¹ Levée en masse se podle třetí ŽÚ rozumí obyvatelé neobsazeného území, kteří se při příchodu nepřítele z vlastního popudu chopí zbraně, aby bojovali proti pronikajícímu vojsku, aniž by měli čas ustavit se v pravidelné ozbrojené síly, nosí-li otevřeně zbraně a zachovávají-li zákony a obyčej válečné.

¹²² HENCKAERTS, Jean-Marie, DOSWALD-BECK, Louise. *Customary International Humanitarian Law, Volume I: Rules*, Cambridge: University Press, 2005, Rule 5.

civilisté „*osoby, které nejsou nebo přestali být příslušníky ozbrojených sil*“.¹²³ Jedinou výjimkou v základním dělení jsou účastníci v levée en masse, které jak smluvní, tak obyčejové MHP považuje za komatanty, ale které nelze kvalifikovat jako příslušníky ozbrojených sil.¹²⁴ Civilisté jsou chráněni před přímým útokem, s výjimkou přímé účasti na nepřátelských akcích, kdy dočasně ztrácí svou ochranu proti přímému útoku. Ačkoli konvenční MHP upravující vnitrostátní ozbrojené konflikty neobsahuje definici civilistů nebo civilního obyvatelstva, používá těchto pojmů v některých ustanoveních.¹²⁵ Z důvodů uvedených výše, rovněž definice civilisty shodně platí i pro vnitrostátní ozbrojené konflikty. To potvrzuje i studie MVČK, podle které definice civilistů platí jak pro mezinárodní ozbrojené konflikty, tak i vnitrostátní.¹²⁶

Pokud nebude dále v této kapitole uvedeno jinak nebo to nevyklučuje povaha zásady, platí, že veškeré zmíněné zásady či pravidla platí jak pro mezinárodní ozbrojený konflikt, tak i vnitrostátní.

Se zásadou rozlišování bezprostředně souvisí zákaz útoků na osoby vyřazené z boje (*hors de combat*). V konvenčním MHP je tento zákaz upraven v čl. 23 Řádu války pozemní a dále v čl. 41 Dodatkového protokolu I, který stanoví, že „*osoba, která je uznána nebo za daných okolností by měla být uznána za osobu vyřazenou z boje, nemůže být předmětem útoku*“. Podle odst. 2 tohoto článku se osobou vyřazenou z boje rozumí osoba, jestliže: „*a) je v moci protější strany, b) jasně vyslovila úmysl vzdát se, nebo c) upadla do bezvědomí nebo je jinak vyřazena z důvodů zranění nebo nemoci, a je tedy neschopna se bránit, za předpokladu, že se ve všech těchto případech zdržuje jakýchkoliv nepřátelských činů a nepokouší se o útěk*“. MVČK potvrdil obyčejovou povahu tohoto zákazu.¹²⁷ Útoky proti *hors de combat* představují podle čl. 85 Dodatkového protokolu I „*vážné porušení*“. Rovněž čl. 8 odst. 2 písm. b) Statutu Mezinárodního trestního soudu považuje za válečný zločin „*zabití nebo zranění komatanta, který složil zbraně nebo již nemá prostředky k obraně a vzdává se*“.

---

¹²³ ICTY, *The Prosecutor v. Tihomir Blaskic*, 2000

¹²⁴ MELZER, Nils. *Targeted Killing in International Law*, New York: Oxford University Press, 2008, s. 310.

¹²⁵ Např. v čl. 13-15 Dodatkového protokolu II k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949.

¹²⁶ HENCKAERTS, Jean-Marie, 2005, op. cit., Rule 5.

¹²⁷ HENCKAERTS, Jean-Marie, 2005, op. cit., Rule 47.

Současné ozbrojené konflikty jsou charakteristické, mimo jiné, vzrůstajícím počtem civilistů zapojených do aktivit úzce spojených s nepřátelstvím. Tento trend způsobuje vážné složitosti při rozlišování mezi osobami, které mohou být předmětem přímého útoku, a osobami, které jsou proti takovým útokům chráněny.¹²⁸ Jak už bylo naznačeno výše, zákonnost útoků na civilisty závisí na určení toho, jaké chování představuje přímou účast na nepřátelských akcích a s tím související určení doby, po kterou trvá, tj. určení časového okamžiku, kdy účast na nepřátelství začíná a kdy končí.

Konvenční MHP nedefinuje pojem „přímé účasti na nepřátelských akcích“, pouze v čl. 51 odst. 3 Dodatkového protokolu I stanoví, že civilisté nepožívají ochrany před přímým útokem po dobu, „*kdy se přímo účastní nepřátelských akcí a po dobu těchto akcí*“. Ani obyčejové MHP ani mezinárodní judikatura neposkytuje jasnou interpretaci tohoto pojmu. Naopak ICTY dospěl k závěru, že „*není nutné výslovně určit,*“ jaké chování představuje přímou účast na nepřátelství, podstatnější je „*přezkoumání konkrétních okolností*“.¹²⁹ Obecně lze říci, že „*přímá účast na nepřátelství zahrnuje jakýkoli nepřátelský čin, který je konkrétně určen k podpoře jedné ze stran ozbrojeného konfliktu tím, že přímo způsobí sám o sobě nebo jako integrální součást konkrétní a koordinované vojenské operace újmu vojenským operacím nebo vojenské schopnosti druhé strany nebo způsobí smrt nebo zranění osoby, resp. zničení objektu chráněného proti přímému útoku*“.¹³⁰ Naopak pojem přímé účasti na nepřátelských akcích nezahrnuje činnosti, které mají pouze zvýšit vojenskou schopnost a nejsou určeny k přímému způsobení újmy protivníkovi. Příkladem může být výroba zbraní ve zbrojním průmyslu.¹³¹

Provedení nepřátelského činu zpravidla předchází určitá přípravná opatření. Je třeba proto určit i, zda lze přípravná opatření a případně která lze považovat za přímou účast na nepřátelství. Přípravná opatření mohou mít různou povahu, ale pouze „*přípravná opatření, jejichž cílem je provedení konkrétního nepřátelského činu, mohou být kvalifikována jako přímá účast na nepřátelských akcích, zatímco*

---

¹²⁸ MELZER, Nils, 2008, op. cit., s. 328.

¹²⁹ ICTY, The Prosecutor v. Dusko Tadic, 1997

¹³⁰ MELZER, Nils. 2008, op. cit., s. 343-344.

¹³¹ Civilista pracující během ozbrojeného konfliktu ve zbrojním průmyslu (továrně) se však vystavuje riziku nahodilé smrti způsobené např. bombardováním legitimního cíle. Protivník má však povinnost přijmout veškerá proveditelná opatření, aby se vyhnul zbytečným ztrátám na životech, tj. např. bombardovat továrnu v noci. Viz dále princip prevence.

přípravná opatření s cílem zajistit si možnost provést nespecifikovaný nepřátelský čin nikoli".¹³² Pouhá výroba nebo prodej zbraní, munice či výbušnin a další obdobné činnosti mohou přispívat k válečnému úsilí, pokud ale „*nepředstavují integrální součást konkrétní vojenské operace*“, nemohou být považovány za přímou účast na nepřátelských akcích.¹³³

K úplnému vymezení pojmu zbývá ještě určit časový rozsah ztráty ochrany. Podle výše zmíněného čl. 51 Dodatkového protokolu I ztrácí civilista ochranu „*po dobu účasti na nepřátelských akcích*“. Je zřejmé, že civilista na rozdíl od kombatanů znovu získává ochranu před přímým útokem po skončení takových akcí a požívá této ochrany nepřetržitě až do jeho dalšího zapojení do nepřátelských akcí. Pokud je integrální součástí nepřátelské akce příprava, zejména přeprava do určitého místa, ztrácí civilista ochranu před přímým útokem už během takové přepravy. Logicky pak znovu získává ochranu před přímým útokem až po návratu či stažení se z takové akce, tj. fyzickým oddělením se od akce.¹³⁴

Hlavním problémem, který doprovází přímou účast civilistů na nepřátelských akcích, jsou neustálé pochybnosti o identitě protivníka. Nejenže je v současných konfliktech těžké rozlišovat mezi mírumilovnými civilisty a civilisty účastnícími se nepřátelských akcí, ale i mezi civilisty a kombantanty, kteří se často snaží úmyslně splynout s civilisty, aby pak mohli nepozorovaně zaútočit na nic netušícího protivníka, zpravidla na vládní ozbrojené síly.¹³⁵ Opakovaně tak v různých částech světa dochází k tomu, že pachatel určitého útoku předstírá, že je civilista nebo že se převlékl za příslušníky ozbrojených sil, aby se mezi ně mohl vmísit a provést pak svůj útok, ať už pomocí střelné zbraně nebo nastražením výbušného zařízení či dokonce odpálením sebe samotného, tj. provedením sebevražedného bombového útoku.¹³⁶ Obava z takovýchto akcí pak může v krajním případě způsobit, že se

---

¹³² MELZER, Nils. *Intepretive Guidance on the Notion of Direct Participation in Hostilities under International Humanitarian Law*, ICRC, Geneva, 2009, s. 66

¹³³ MELZER, Nils. *Targeted Killing in International Law*, New York: Oxford University Press, 2008, s. 400-401.

¹³⁴ MELZER, Nils. *Intepretive Guidance on the Notion of Direct Participation in Hostilities under International Humanitarian Law*, ICRC, Geneva, 2009, s. 68

¹³⁵ Ponechávám zde stranou, že se takové osoby dopouštějí proradnosti, která je zakázaná MHP.

¹³⁶ Viz např. Muž v afghánské uniformě zabil dva vojáky NATO, Aktuálně.cz, 26. března 2012. Dostupné na <http://aktualne.centrum.cz/zahranici/asie-a-pacifik/clanek.phtml?id=738658>; Útok sebevraha na přehlídce v Saná: Už stovka mrtvých, Aktuálně.cz, 21. května 2012. Dostupné na <http://aktualne.centrum.cz/zahranici/blizky-vychod/clanek.phtml?id=745658>; V Afghánistánu 22 mrtvých při sebevražedném útoku. Právo, 7. června 2012, s. 9

příslušníci ozbrojených sil mohou uchýlit k použití síly vůči civilistovi za jednání běžně nepředstavující riziko jako je například snaha zaparkovat vůz v jejich blízkosti či manipulace s elektronickým zařízením, např. mobilním telefonem.

Předejít neopodstatněnému použití síly lze pouze po pečlivém zvážení konkrétních okolností. Jakémukoli útoku by měla předcházet veškerá proveditelná opatření ke zhodnocení, zda určitá osoba představuje legitimní cíl. U civilisty musí dojít k jasnému určení toho, zda jeho chování představuje přímou účast na nepřátelské akci. Tvrzení, že určitá osoba je podezřelá z terorismu, není dostatečné. Kvalifikace jedince jako osoby podezřelé z terorismu je totiž pro legalitu cílených likvidací v rámci MHP zcela irelevantní. Daný přezkum musí být prováděn v dobré víře a s ohledem na veškeré informace dostupné v konkrétní situaci. Pokud v konkrétním případě nadále přetrvávají pochybnosti, zda lze chování civilisty považovat za přímou účast na nepřátelství, je nutné předpokládat, že se civilista nepodílí na nepřátelských akcích, tedy požívá ochrany před přímým útokem. Jinými slovy, MHP nepovoluje útoky proti civilistům na základě pouhého podezření, že se přímo účastní nepřátelských akcí.

5.3.2. Zásada vojenské nutnosti

Podle zásady vojenské nutnosti legalita použité síly v ozbrojených konfliktech závisí na splnění dvou kumulativních požadavků. Za prvé, použitá síla musí být nutná k dosažení legitimního vojenského cíle a za druhé, současně tato síla nesmí být zakázána MHP.¹³⁷ Všeobecně uznávaným cílem v rámci válečného práva je dosažení porážky protivníka s minimálními ztrátami na životech a majetku a v co nejkratším možném čase. Z výše uvedeného vymezení je zřejmé, že vojenská nutnost nemůže ospravedlnit činy, které jsou v rozporu s MHP.¹³⁸ Rovněž absence zákazu určitého chování neospravedlňuje strany v konfliktu k použití libovolného způsobu a intenzity síly. Tak například nelze ospravedlnit zbytečné zabití komatantů¹³⁹, kteří mohou být zajati bez dodatečného zvýšení rizika pro operující síly.

---

¹³⁷ Takto zásada vojenské nutnosti byla definována již v roce 1863 v Lieberově zákoníku, ze kterého dnešní koncepce vojenské nutnosti vychází.

¹³⁸ V rozporu s tímto je doktrína Kriegrason vytvořená v Prusku na přelomu 19. a 20. století, podle které má válečné úsilí přednost před pravidly. Jinými slovy řečeno, žádné zákazy nemohou být překážkou dosažení porážky nepříteli.

¹³⁹ Ačkoli podle zásady rozlišování představují legitimní vojenský cíl a je dovoleno na ně útočit v jakémkoli čase, s výjimkou hors de combat.

Je evidentní, že se zásada vojenské nutnosti střetává s jinou zásadou MHP, a to zásadou lidskosti.¹⁴⁰ Je obecně uznáváno, že MHP je založeno na kompromisním vyvážení zásady vojenské nutnosti a zásady lidskosti.

Cílená likvidace osoby splní výše uvedené požadavky vojenské nutnosti, pokud operace pravděpodobně efektivně přispěje k dosažení konkrétní a přímé vojenské výhody a zároveň neexistuje žádná rozumná alternativa, která by vedla ke srovnatelné vojenské výhodě bez neopodstatněného zvýšení rizika pro operující síly nebo civilní obyvatelstvo.¹⁴¹

Legální cílená likvidace musí vyhovět testu vojenské nezbytnosti, který je složen ze tří kumulativních požadavků, a to kvalitativního, kvantitativního a časového. Podle kvalitativního aspektu musí být útok proti konkrétní osobě skutečně nezbytný pro dosažení konkrétní a přímé vojenské výhody. Z hlediska kvantitativního srovnatelné vojenské výhody nelze dosáhnout použitím méně destruktivních prostředků než je úmyslné zbavení života. A konečně časový požadavek, který vyžaduje, aby oba výše uvedené aspekty existovaly v momentě provádění akce. Lze tedy shrnout, že test vojenské nutnosti vede ke stejným závěrům jako test absolutní nezbytnosti v rámci práva lidských práv.¹⁴²

Ačkoli zásada vojenské nutnosti stanovuje právně jasná a přísná pravidla a nepřipouští žádné výjimky, praxe musí být shovívavější. V rámci ozbrojeného konfliktu je často velmi obtížné určit, zda cílená likvidace osoby přinese tíženou konkrétní a přímou vojenskou výhodu. Při přijímání určitého rozhodnutí může mít vojenský velitel k dispozici informace, které se později ukážou jako mylné. Z tohoto důvodu je rozhodnutí vojenského velitele nutné hodnotit s ohledem na jeho dobrou víru ve skutečnosti jemu dostupné a známé v daném čase.

5.3.3. Zásada proporcionality

Cílené likvidace, které jsou vojensky nutné a jsou namířeny proti osobám představujícím legitimní vojenský cíl, musí být rovněž v souladu s principem

---

¹⁴⁰ Zásada lidskosti je princip, který chrání základní hodnoty lidské společnosti jako celku i jednotlivců. V MHP se s ní můžeme setkat zejména ve formě určitých zákazů jako je například zákaz použití prostředků, které způsobují nadměrná zranění a utrpení, anebo zákaz útoků vůči osobám vyřazeným z boje (*hors de combat*).

¹⁴¹ MELZER, Nils. *Targeted Killing in International Law*, New York: Oxford University Press, 2008, s. 293-294.

¹⁴² *Ibid*, s. 296.

proporcionality. Ale na rozdíl od práva lidských práv není primárním předmětem MHP při hodnocení proporcionality smrt nebo zranění způsobené cílené osobě samotné, ale kolaterální ztráty¹⁴³ způsobené mírumilovnému civilnímu obyvatelstvu. Na první pohled by se mohlo zdát, že je tato zásada pro cílené likvidace osob irelevantní, opak je ale pravdou. Zřídka kdy je totiž cílená likvidace provedena s chirurgickou přesností či v duchu ostřelovačského hesla „one shoot one kill“, tedy bez kolaterálních ztrát. Cílené likvidace jsou naopak často prováděny například leteckými údery, kdy lze málokdy zcela vyloučit kolaterální ztráty, a proto je nutné přezkoumat legalitu cílených likvidací i podle zásady proporcionality.¹⁴⁴

V konvenčním MHP lze tuto zásadu odvodit z čl. 51 odst. 5 písm. b) Dodatkového protokolu I, podle kterého jsou v rozporu se zásadou proporcionality *„útoky, u nichž se dá očekávat, že mohou způsobit ztráty na životech civilních osob, jejich zranění, poškození objektů civilního rázu nebo kombinaci těchto případů, které by převyšovaly předpokládanou konkrétní a přímou vojenskou výhodu. Tato zásada je rovněž součástí obyčejového MHP, což potvrdil jak Mezinárodní soudní dvůr,¹⁴⁵ tak ICTY.¹⁴⁶ Rovněž obyčejovou povahu potvrdila i studie MVČK, která shodně definuje zásadu proporcionality jako výše uvedený článek DPI, tedy, že „zahájení útoku, u něhož se dá očekávat, že může způsobit ztráty na životech civilních osob, jejich zranění, poškození objektů civilního rázu nebo kombinaci těchto případů, které by převyšovaly předpokládanou konkrétní a přímou vojenskou výhodu, je zakázané.“¹⁴⁷ Úmyslné porušení principu proporcionality je považováno za válečný zločin podle čl. 8 odst. 2 písm. b) Statutu MTS, resp. za „vážné porušení“ podle čl. 85 odst. 3 písm. b) DP I.*

Zásada proporcionality tedy zakazuje cílené likvidace osob, které jsou legitimním vojenským cílem, pokud by očekávané kolaterální ztráty převyšovaly předvídanou konkrétní a přímou vojenskou výhodu ze smrti cílené osoby. Proporcionalita kolaterálních ztrát způsobená cílenými likvidacemi však nezávisí na

---

¹⁴³ Kolaterálními ztrátami se rozumí náhodná smrt, zranění osob, resp. zničení objektů chráněných před přímým útokem.

¹⁴⁴ Viz např. NATO se omluvilo za smrt afghánských civilistů, zemřely ženy i děti, iDNES.cz, 8. června 2012. Dostupné na http://zpravy.idnes.cz/nato-se-omluvilo-za-smrt-afghancu-dqh-zahranicni.aspx?c=A120608_223137_zahranicni_brm

¹⁴⁵ ICJ, Advisory Opinion on the Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, 1996

¹⁴⁶ ICTY, The Prosecutor v. Kupreskic et al., 2000

¹⁴⁷ HENCKAERTS, Jean-Marie, DOSWALD-BECK, Louise. *Customary International Humanitarian Law, Volume I: Rules*, Cambridge: University Press, 2005, Rule 14.

pouhém matematickém porovnání ztrát na životech cílených osob na straně jedné a kolaterálních ztrát, zejména ztrát na životech mírumilovných civilistů na straně druhé, ale na relativní vojenské důležitosti cíle. Větší vojenská důležitost tak může ospravedlnit větší kolaterální ztráty. Vojenská důležitost cíle závisí na různých faktorech, jako je hodnota, operační funkce, momentální taktické postavení nebo speciální schopnosti jedince. Je zřejmé, že vojenská důležitost cíle se může během konfliktu měnit, a proto je nutné požadavek proporcionality hodnotit s ohledem na dobrou víru vojenského velitele a případ od případu.¹⁴⁸

5.3.4. Zásada prevence

Zásada proporcionality úzce souvisí se zásadou prevence, která jej doplňuje. Jejím cílem je snaha vyhnout se mylným označením a současně se vyhnout kolaterálním ztrátám nebo je alespoň minimalizovat. Tato zásada složená ze základního pravidla a několika dalších doplňujících povinností je upravena jak smluvními instrumenty¹⁴⁹, tak obyčejovým MHP.¹⁵⁰ Podle základního pravidla „*při vedení vojenských operací musí být věnována neustálá péče tomu, aby bylo ušetřeno civilní obyvatelstvo, civilní osoby a objekty civilního rázu. Veškerá proveditelná opatření musí být přijata, aby se vyhnulo nebo v každém případě minimalizovaly náhodné ztráty na životech civilistů, jejich zranění a zničení civilních objektů.*“¹⁵¹ Jak bylo uvedeno výše, je toto pravidlo doplněno dalšími povinnostmi týkajícími se plánování, rozhodování o útoku a rovněž jeho samotného provádění. Za prvé, „*každá strana v konfliktu musí učinit vše možné k ověření toho, zda jsou cílem vojenské objekty*“ a zda na ně MHP není zakázáno útočit.¹⁵² Ne vždy se tak bohužel v praxi děje či daří.¹⁵³ Za druhé, každá strana konfliktu musí učinit „*veškerá možná preventivní opatření při volbě prostředků a způsobů útoků s cílem zabránit, a v každém případě maximálně omezit náhodné ztráty na životech civilních osob, na*

---

¹⁴⁸ MELZER, Nils. *Targeted Killing in International Law*, New York: Oxford University Press, 2008, s. 362-363.

¹⁴⁹ čl. 57 a 58 Dodatkového protokolu I. k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949,

¹⁵⁰ ICTY, *The Prosecutor v. Kupreskic et al.*, 2000

¹⁵¹ HENCKAERTS, Jean-Marie, 2005, op. cit., Rule 15; obdobně čl. 57 odst. 1 DP I.

¹⁵² HENCKAERTS, Jean-Marie, 2005, op. cit., Rule 16; obdobně čl. 57 odst. 2 písm. a) DP I.

¹⁵³ Viz např. Izrael při útocích v Gaze dostatečně neověřoval cíle, umírali civilisté, *Novinky.cz*, 30. června 2009. Dostupné na <http://www.novinky.cz/zahranicni/blizky-a-stredni-vychod/172579-izrael-pri-utocich-v-gaze-dostatecne-neoveroval-cile-umirali-civiliste.html>

*počtu zraněných civilních osob a poškození objektů civilního rázu“.*¹⁵⁴ Za třetí, vojenský velitel nesmí nařídít „útok, u něhož se dá předpokládat, že způsobí náhodné ztráty na životech civilních osob, zranění civilních osob, poškození objektů civilního rázu nebo kombinaci těchto případů, které by převyšovaly předpokládanou konkrétní a přímou vojenskou výhodu“.¹⁵⁵ V případě, že je útok již zahájen, je třeba jej odvolat nebo přerušit „stane-li se zřejmým, že objekt není vojenským objektem nebo podléhá zvláštní ochraně nebo že by útok mohl způsobit náhodné ztráty na životech civilních osob, zranění civilních osob, poškození objektů civilního rázu nebo kombinaci těchto případů, které by převyšovaly předpokládanou konkrétní a přímou vojenskou výhodu“.¹⁵⁶ Útok je tedy nutné odvolat nebo přerušit nejen v případě, že osoba byla mylně označena za vojenský objekt, ale i v případě, kdy se civilista přestane přímo účastnit nepřátelských akcí nebo se komatant vzdá, anebo se stane osobou vyřazenou z boje (*hors de combat*).

Zásada prevence zahrnuje dále další dvě preventivní opatření při útoku, jmenovitě povinnost varovat civilní obyvatelstvo, pokud to okolnosti dovolí, a povinnost zvolit mezi několika vojenskými objekty vedoucí ke stejné vojenské výhodě ten, u něhož lze předpokládat nejmenší kolaterální ztráty.¹⁵⁷ Tato opatření však nemají prakticky relevanci pro cílené likvidace osob, protože cílené likvidace se výhradně opírají o moment překvapení a varování civilních obyvatel by mohlo danou akci zmařit, resp. je vyloučené zvolit jiný cíl, protože akce směřuje proti cílené osobě z důvodů její výjimečné vojenské důležitosti a zabitím jiné osoby by nemohlo být dosaženo srovnatelné konkrétní a přímé vojenské výhody. Dále mají strany v konfliktu v rámci preventivních opatření proti následkům útoku další povinnosti vůči vlastnímu obyvatelstvu, zejména neumísťovat vojenské objekty do hustě obydlených oblastí.¹⁵⁸ Tato opatření rovněž nemají relevanci pro cílené likvidace, protože tyto povinnosti směřují výhradně vůči státům, nikoli nestátním aktérům. Navíc MVČK není plně přesvědčen, že by tato ustanovení byla aplikovatelná v rámci vnitrostátních konfliktů, a jak bylo prokázáno výše, boj proti terorismu spadá pod režim vnitrostátních konfliktů.

---

¹⁵⁴ Čl. 57 odst. 2 písm. a) DP I; obdobně HENCKAERTS, Jean-Marie, 2005, op. cit., Rule 17

¹⁵⁵ Čl. 57 odst. 2 písm. a) DP I.; obdobně HENCKAERTS, Jean-Marie, 2005, op. cit., Rule 18

¹⁵⁶ Čl. 57 odst. 2 písm. b) DP I; obdobně HENCKAERTS, Jean-Marie, 2005, op. cit., Rule 19

¹⁵⁷ Čl. 57 odst. 2 písm. c) a odst. 3 DP I; HENCKAERTS, Jean-Marie, 2005, op. cit., Rule 20, 21.

¹⁵⁸ Čl. 58 DP I; obdobně HENCKAERTS, Jean-Marie, 2005, op. cit., Rule 22-24.

Pro posuzování legality vojenských akcí podle zásady prevence je také nutné vymezení pojmu „proveditelná opatření“ (feasible precautions). Podle studie MVČK *„proveditelná opatření jsou taková opatření, jež jsou proveditelná či prakticky možná se zřetelem na všechny okolnosti existující v dané době, včetně humanitárních a vojenských ohledů“*.¹⁵⁹ V praxi bude rozsah takových opatření záviset na různých faktorech, jako jsou dostupné informace o cíli a jeho okolí, stupeň kontroly nad teritoriem, volba zbraní apod. Obecně lze říci, že od státu, který disponuje nejmodernější vojenskou technikou, bude očekávána větší míra prevence než od ozbrojených skupin (nestátních aktérů) disponujících méně kvalitní výzbrojí. V žádném případě však interpretace pojmu „proveditelná opatření“ nesmí sloužit k ospravedlňování porušování jiných ustanovení MHP založených na argumentaci, že za daných okolností nebyla určitá opatření proveditelná. Posouzení, zda určité opatření bylo proveditelné či ne, závisí sice na subjektivním uvážení každého vojenského velitele, ale musí splňovat určité standardy stanovené MHP. Jinými slovy, MHP s ohledem na nepředvídatelnost vývoje ozbrojeného konfliktu toleruje určité omyly, ale ty jsou limitovány dobrou vírou a čestným zhodnocením skutečností dostupných v daný okamžik.

5.3.5. Zákaz prohlášení, že nikomu nebude dána milost

Zákaz prohlášení, že nikomu nebude dána milost je konvenčním MHP upravena v čl. 40 Dodatkového protokolu I, podle kterého *„je zakázáno vydat rozkaz, že nebude nikdo ušetřen, hrozit tím protivníkovi nebo vést nepřátelské akce na tomto základě“*. Obdobně je tento zákaz upraven obyčejovým MHP.¹⁶⁰

Zákaz prohlášení, že nikomu nebude dána milost, je logickým vyústěním zásady vojenské nutnosti, podle níž je legitimním cílem ozbrojených konfliktů porážka nepřítele, nikoli zabití veškerých nepřátel. Rovněž jsou zakázány útoky proti osobám vyřazeným z boje (hors de combat), jak bylo uvedeno v podkapitole týkající se zásady rozlišování. Pokud tedy cílená osoba projeví úmysl vzdát se, anebo se jedná o hors de combat, musí být zajata, pokud zajetí a evakuace není možná, může být odzbrojena, ale musí být propuštěna bez jakékoliv další újmy. Porušení tohoto zákazu je podle čl. 8 odst. 2 písm. b) Statutu MTS válečným zločinem.

¹⁵⁹ HENCKAERTS, Jean-Marie, 2005, op. cit., Rule 15.

¹⁶⁰ HENCKAERTS, Jean-Marie, 2005, op. cit., Rule 46.

Porušením tohoto zákazu však není použití prostředků, které neumožňují cílené osobě možnost vzdát se, resp. útočnickovi akceptovat vzdání se.¹⁶¹ S ohledem na realitu ozbrojených konfliktů, osoby, které mohou být legitimním vojenským cílem, si musí být vědomy rizika, že mohou být zabity v momentě, který jim v závislosti na okolnostech nebude umožňovat se vzdát.

5.3.6. Zákaz proradnosti

Zákaz proradnosti je upraven jak konvenčním, tak i obyčejovým MHP, jak potvrdily ICTY¹⁶² a MVČK ve své studii.¹⁶³ Podle čl. 37 odst. 1 Dodatkového protokolu I „*je zakázáno zabít, zranit nebo zajmout protivníka použitím proradnosti. Za proradné se považují činy, které zneužívají dobré víry protivníka vyvolat u něj mylnou domněnku, že má právo na ochranu nebo že je povinen takovou ochranu poskytnout podle norem mezinárodního práva aplikovaných v ozbrojených konfliktech*“. Dále zmíněný článek demonstrativně vypočítává příklady proradnosti. Proradností se tak podle zmíněného článku rozumí „*a) předstírání úmyslu vyjednávat pod vlajkou parlamentářů nebo předstírání kapitulace, b) předstírání neschopnosti v důsledku zranění nebo nemoci, c) předstírání statusu civilní osoby nebo nekombatanta, d) předstírání statusu chráněné osoby použitím značek, označení nebo uniforem Organizace spojených národů nebo neutrálních nebo jiných států, které nejsou stranami v konfliktu*“ a další tomu obdobné situace. Obecně lze shrnout, že proradnost představuje úmyslné porušení dobré víry protivníka v existenci ochrany podle MHP s úmyslem jej zabít, zranit ho nebo zajmout. Výše uvedené příklady nebudou tedy logicky považovány za proradnost v případě, že je úmyslem předstírající osoby pouze záchrana jejího života. Porušení zákazu proradnosti představuje podle čl. 8 odst. 2 písm. b) a e) Statutu MTS válečný zločin.

Ačkoli je zákaz proradnosti formulován velice jasně a nedává prostor k odlišné interpretaci, jedná se pravděpodobně o jedno z nejčastěji porušovaných pravidel v rámci MHP. A to zejména proto, že úspěšnost operací států praktikujících cílené likvidace závisí často na momentu překvapení. V případech, kdy státy k cílené likvidaci osoby nevyužijí leteckého úderu, jsou cílené likvidace často prováděny

¹⁶¹ Příkladem může být letecký útok, nebo použití nástražného výbušného systému.

¹⁶² ICTY, Prosecutor v. Dusko Tadic, Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction, 1995

¹⁶³ HENCKAERTS, Jean-Marie, 2005, op. cit., Rule 65

tajnými jednotkami operujícími na území ovládaném jednotkami protivníka. Ačkoli jsou takto prováděné akce pochopitelné, podkopávají důvěru v MHP a jsou tedy zakázané. Nehledě na to, že mohou být považovány za válečný zločin, jak již bylo uvedeno výše.

Od proradnosti je nutno odlišovat válečnou lest, která je v rámci MHP dovolená. Válečnou lstí se podle čl. 37 odst. 2 Dodatkového protokolu I rozumí *„takové činy, jejichž účelem je uvést protivníka v omyl nebo jej přimět k nerozvážnému jednání, které však nepředstavují porušení norem mezinárodního práva aplikovatelných v ozbrojených konfliktech a které nejsou proradné, jelikož nezneužívají dobré víry protivníka, pokud jde o poskytnutí ochrany podle tohoto práva“*. Podle zmíněného ustanovení je příkladem válečné lsti *„použití kamufláže, léčky, předstírané operace a dezinformace“*. MHP tak nezakazuje provádění cílených likvidací založených na momentu překvapení, ale za předpokladu že snahou operujících sil není vzbudit důvěru protivníka v existenci ochrany podle MHP. Proto porušením zákazu proradnosti nebude například nečekaný letecký útok provedený řádně označeným letadlem, náhlý útok uniformovaného komanda apod.

5.4. Shrnutí

Aktuální kapitola prokázala, že válka proti terorismu, jak ji vnímá americká vláda, nepředstavuje třetí typ konfliktu, ale je pouhým socio-politickým fenoménem. MHP poskytuje dostatečný právní režim pro regulaci současných ozbrojených konfliktů, resp. cílených likvidací osob v rámci boje proti terorismu, a není tak důvod zavádět nový typ ozbrojeného konfliktu. Pochybením MHP není, že neupravuje určité násilí, které nedosahuje intenzity ozbrojených konfliktů. Naopak je žádoucí, aby takové násilí bylo regulováno právem lidských práv, které rovněž poskytuje dostatečný právní režim pro regulaci cílených likvidací, jak prokázala předchozí kapitola. Je tedy obecně známo, že pro aplikaci MHP je nutná existence ozbrojeného konfliktu. Podkapitola věnovaná ozbrojenému konfliktu prokázala, že určité operace proti terorismu mohou být součástí ozbrojeného konfliktu mezi státy nebo že je i možné, aby ozbrojený konflikt probíhal mezi státem na jedné straně a identifikovatelnou organizovanou teroristickou organizací na straně druhé za předpokladu, že splní podmínky kladené MHP pro vnitrostátní ozbrojené konflikty.

Rovněž bylo dostatečně prokázáno, že MHP nezakazuje cílené likvidace osob, stanovuje však výrazná omezení použití uvedené metody. Za prvé, cílená likvidace musí přispět k dosažení konkrétní a přímé výhody. Za druhé, nesmí existovat jiná alternativa bez použití smrtící síly. Za třetí, cílená likvidace musí směřovat vůči osobě, která je legitimním vojenským cílem, tj. osobě, která nepožívá ochrany před přímým útokem. Označení osoby jako osoby podezřelé z terorismu je nedostatečné pro použití metody cílených likvidací. Za čtvrté, očekávané kolaterální ztráty nesmí převyšovat očekávanou konkrétní a přímou vojenskou výhodu. Za páté, cílená likvidace musí být naplánována a provedena tak, aby nedošlo k chybnému označení cíle a aby se vyhnulo kolaterálním ztrátám nebo se alespoň minimalizovaly. Za šesté, od cílené likvidace musí být upuštěno, pokud cílená osoba projeví vůli se vzdát nebo se ukáže, že se jedná o hors de combat. A konečně za sedmé, jednotky provádějící cílenou likvidaci se nesmí uchýlit k proradnosti.¹⁶⁴

Lze tedy shrnout, že ani v rámci ozbrojených konfliktů se nemůže stát bojující proti terorismu libovolně uchýlit k použití smrtící síly. Zde je důležité připomenout, že cílem ozbrojeného konfliktu je porážka nepřítele, nikoli zabití konkrétních osob.

---

¹⁶⁴ MELZER, Nils. *Targeted Killing in International Law*, New York: Oxford University Press, 2008, s. 426-427.

6. Legalita zabití Usámy bin Ládina

Při posuzování legality Usámy bin Ládina budu vycházet ze skutečností mi známých z médií, protože oficiální zpráva o zabití Usámy bin Ládina není veřejně dostupná a asi ani v dohledné době nebude s ohledem na citlivé údaje v ní obsažené. Proto cílem této kapitoly nemůže být podání jednoznačné odpovědi na otázku, zda zabití Usámy bin Ládina bylo legální z pohledu mezinárodního práva či ne.

V první části této kapitoly stručně nastíním okolnosti zabití Usámy bin Ládina, jak mi jsou známy z médií. A to zejména z toho důvodu, že zprávy z různých médií se různí. A nakonec v druhé části této kapitoly se pokusím o vlastní posouzení legality zabití Usámy bin Ládina z pohledu mezinárodního práva.

Operace proběhla v noci z neděle na pondělí 2. května 2011 v pákistánském městě Abbottábád. Celá akce, kterou provedlo 25 vojáků z jednotky amerického námořnictva SEAL Team Six, trvala přibližně 40 minut. Do střeženého areálu s bin Ládinovým domem je vysadily dva americké vrtulníky. Bezprostředně po přiletu na ně ze střechy jednoho z domů začali střílet strážci bin Ládinova domu. Jeden z vrtulníků se jim podařilo zasáhnout natolik vážně, že musel nouzově přistát a byl později z bezpečnostních důvodů zničen výbušninou členy speciální jednotky.

Bin Ládin se s rodinou ukrýval ve druhém a třetím patře největší budovy v areálu. Podle CIA se odmítal vojákům vzdát. Během přestřelky, která trvala přibližně dvacet minut, byl bin Ládin zabit střelou do hlavy a hrudníku.¹⁶⁵ Bin Ládin pravděpodobně nebyl ozbrojen. Podle americké vlády měl však na dosah samopal Kalašnikov typ AK-47 a pistoli Makarov. Proto jej údajně příslušníci speciálních sil zabili.

Okolnosti akce byly převzaty ze serverů Aktuálně.cz, IHNED.cz a TÝDEN.cz.¹⁶⁶

---

¹⁶⁵ Útok nepřežil ani kurýr Al-Káidy, bin Ládinův bratr a jeden z jeho synů. Zemřela také jedna žena, která byla využita jako živý štít. Usámovu manželku postřelili vojáci do nohy. Na straně elitního komanda nebyl nikdo zraněn.

¹⁶⁶ Rok, kdy byl zabit bin Ládin: Jak probíhal zásah komanda, Aktuálně.cz, 31. prosince 2011. Dostupné na <http://aktualne.centrum.cz/zahranici/grafika/2011/12/31/grafika-jak-probihal-zasah-komanda-v-usamove-skrys/?cid=734718>; Zabití neozbrojeného bin Ládina bylo legitimní, tvrdí američtí experti, IHNED.cz, 4. května 2011. Dostupné na <http://zpravy.ihned.cz/c1-51768270-zabiti-neozbrojeneho-bin-ladina-bylo-legitimni-tvrdi-americti-experti>; Zabít, či nezabít? Svět se pře, jestli Usámová smrt byla nutná, TÝDEN.cz, 6. května 2011. Dostupné na http://www.tyden.cz/rubriky/zahranici/mista-kde-to-vre/zabit-ci-nezabit-svet-se-pre-jestli-usamova-smrt-byla-nutna_201076.html

V následující části své práce se pokusím o zhodnocení akce z pohledu mezinárodního práva. V první řadě je třeba objasnit, jaký právní režim je možné na danou akci aplikovat. Z předcházejících částí mé práce lze dovodit, že v úvahu připadají dvě odvětví mezinárodního práva, jmenovitě mezinárodní humanitární právo a právo lidských práv. Podle americké vlády, jak bylo uvedeno v podkapitole věnované ozbrojenému konfliktu, se takovéto akce proti teroristům řídí právem aplikovatelným během ozbrojených konfliktů, tj. mezinárodním humanitárním právem. A jak tato podkapitola prokázala, aplikují se na ně pravidla použitelná pro vnitrostátní konflikt. Ke stejnému závěru dospěla ve svém článku věnovanému legalitě zabití Usámy bin Ládina na základě vyjádření jednotlivých zástupců USA i Lenka Popovičová.¹⁶⁷

Budu tedy vycházet z toho, že předmětná operace byla regulována MHP a budu ji posuzovat podle jednotlivých zásad relevantních pro cílené likvidace osob, jak byly popsány v předcházející kapitole.

Dle mého názoru bylo zabití bin Ládina v souladu se zásadou vojenské nutnosti. Z dostupných zdrojů je zřejmé, že bin Ládin byl vůdcem teroristické organizace Al-Kájda a aktivně se podílel na přípravě jednotlivých teroristických útoků.¹⁶⁸ Americká vláda mohla tedy legitimně očekávat, že jeho zabitím či zajetím citelně oslabí činnost Al-Kájdý. Jejich domněnky zatím uplynulá doba od jeho zabití potvrzuje.

Rovněž se domnívám, že zmiňovaná akce byla v pořádku i podle zásady rozlišování. Bin Ládin nepochybně představoval legitimní cíl a musel počítat s tím, že může být kdykoli předmětem útoku.

A co se týče zásady proporcionality, tak ta dle mého soudu nebyla také porušena. Pravdou sice je, že během akce byl zabit bratr bin Ládina, jeho syn, neznámá žena a byla postřelena i jeho manželka, ale dopadení bin Ládina bylo extrémně důležité, protože byl vůdcem Al-Kájdý. A jak prokázala kapitola věnovaná zásadě proporcionality, jsou při útocích proti vysoce důležitým cílům ospravedlnitelné větší kolaterální ztráty.

---

¹⁶⁷ POPOVIČOVÁ, Lenka. Zabití Usámy bin Ládina z pohledu mezinárodního práva. *Bulletin Centra pro lidská práva a demokratizaci*, 2011, roč. 3, č. 5, str. 8

¹⁶⁸ Usáma snil o likvidaci Obamy, bál se konce Al-Kájdý, *Aktuálně.cz*, 3. května 2012. Dostupné na http://aktualne.centrum.cz/zahranici/amerika/clanek.phtml?id=743453#utm_medium=newsbox&utm_source=centrumHP&utm_content=position-2&utm_campaign=B

Zásada prevence, soudě dle dostupných zdrojů, nebyla také porušena. Americká vláda měla dvě základní možnosti, jak provést útok, a to buď leteckým úderem na dům, kde bin Ládín pobýval nebo pomocí pozemní akce provedené speciálními jednotkami. Dle mého názoru se americká vláda správně rozhodla pro pozemní akci, neboť u ní je pravděpodobné, že dojde k nižším kolaterálním ztrátám. Druhým důvodem, proč se rozhodli pro pozemní akci, je nepochybně i to, že při ní můžou verifikovat dopadení bin Ládína, což by u leteckého útoku nebylo možné. Tento důvod je však z hlediska zásady prevence irelevantní. Další a velmi často zmiňovanou otázkou je, zda bylo nutné použít smrtící sílu. Z dostupných informací vyplývá, že se bin Ládín odmítal vzdát a navíc měl v dosahu samopal Kalašnikov typ AK-47 a pistoli Makarov. Dále pak, jak uvedl John Bellinger, bývalý právní poradce americké Rady pro národní bezpečnost, Usáma bin Ládín byl „*extrémně nebezpečný člověk. Pokud jen kýval směrem na někoho, nebo se pohnul směrem ke knihovně, nebo byl důvod se domnívat, že má vestu nabitou výbušninami, tak máte právo ho zabít.*“¹⁶⁹ Dle mého názoru se tedy příslušníci speciálních sil mohli domnívat, že bin Ládín pro ně představuje vysoké riziko a je proto nutné použít smrtící sílu.

Pro zákaz prohlášení, že nikomu nebude udělena milost, platí obdobně to, co bylo uvedeno výše pro zásadu prevence. Bin Ládín podle dostupných zdrojů neprojevil vůli se vzdát. Navíc nic nenasvědčuje tomu, že cílem americké vlády bylo jeho zabití, tedy že nepočítala s možností ho zajmout. Nutnost použít smrtící sílu podle mého názoru vyplynula teprve až z okolností na místě.

A konečně zákaz proradnosti také zřejmě nebyl porušen. Výsadek byl proveden z vojenských vrtulníků speciálními jednotkami, které neměly žádný důvod předstírat, že jsou civilisté apod.

Existují však i názory, že operace nebyla regulována MHP, protože zde neexistoval ozbrojený konflikt, a proto je třeba hodnotit operaci podle lidsko-právní podmínky proporcionality, tedy podle práva lidských práv. Stejného názoru je například i profesorka Mary O'Connell z Univerzity v Notre Dame.¹⁷⁰ Zde jen stručně konstatují, že podmínka proporcionality podle PLP byla naplněna. Vzhledem

---

¹⁶⁹ Zabití neozbrojeného bin Ládína bylo legitimní, tvrdí američtí experti, IHNED.cz, 4. Května 2011. Dostupné na <http://zpravy.ihned.cz/c1-51768270-zabiti-neozbrojeneho-bin-ladina-bylo-legitimni-tvrdi-americti-experti>

¹⁷⁰ POPOVIČOVÁ, Lenka. Zabití Usámy bin Ládína z pohledu mezinárodního práva. *Bulletin Centra pro lidská práva a demokratizaci*, 2011, roč. 3, č. 5, str. 9

k tomu, že bin Ládín měl v dosahu střelné zbraně a existovala oprávněná obava, že může mít na svém těle připevněny výbušniny, bylo dle mého názoru absolutně nezbytné použít smrtící sílu. Jinými slovy snaha zajmout ho by pro speciální jednotky z hlediska jejich bezpečnosti představovala neúměrné zvýšení rizika.

Lze tedy konstatovat, že za výše uvedených podmínek bylo zabití Usámy bin Ládína legální jak z pohledu mezinárodního humanitárního práva, tak i z pohledu práva lidských práv. Ke stejnému závěru dospěla i Lenka Popovičová ve svém článku.¹⁷¹ Vzhledem k tomu, že nemáme úplné informace o průběhu akce, resp. o tom co akci předcházelo, budou určité pochybnosti o legalitě dané akce přetrvávat.

Navíc zabití Usámy bin Ládína nevyvolalo u široké veřejnosti a představitelů států žádné větší protesty. Naopak představitelé států přijali tuto zprávu s radostí či úlevou,¹⁷² včetně českých politiků.¹⁷³

---

¹⁷¹ Ibid.

¹⁷² Pro svět to bude úleva, komentují státníci smrt Usámy bin Ládína, IHNEC.cz, 2. května 2011. Dostupné na <http://zpravy.ihned.cz/svet/c1-51745080-pro-svet-to-bude-uleva-komentuji-statnici-smrt-usamy-bin-ladina>

¹⁷³ Nečas: Smrt bin Ládína je milník v boji proti terorismu, deník.cz, 2. května 2011. Dostupné na http://www.denik.cz/z_domova/necas-smrt-bin-ladina-je-milnik-20110502.html

Závěr

Domnívám se, že dílčí shrnutí jednotlivých kapitol již podaly adekvátní odpovědi na otázky vytyčené v úvodu, a proto mi na tomto místě nezbyvá nic jiného, než předmětné dílčí závěry pouze stručně připomenout a shrnout. Předtím je však nutné ještě shrnout první kapitolu zabývající se vymezením klíčových pojmů nezbytných pro další analytické části práce.

První kapitola ukázala, že ačkoli se o legitimitě a legalitě cílených likvidací osob v posledních letech neustále hovoří jak v odborných kruzích, tak v řadách široké veřejnosti, mezinárodní právo dosud nedisponuje žádnou definicí cílených likvidací osob, a ani publikace zabývající se cílenými likvidacemi neobsahují jednotné vymezení předmětného pojmu. Obsah daného pojmu, ale i jeho označení se naopak značně liší, a to zejména v závislosti na postoji k tomuto prostředku boje proti terorismu. Pro účely své diplomové práce, jak již vyplývá z jejího názvu, jsem k označení dané praxe států zvolil pojem cílené likvidace osob. Uvedený termín jsem zvolil zejména proto, že se mi zdál nejvíce neutrální, tj. nevyjadřující žádný hodnotový postoj k dané praxi států. Pro vymezení daného pojmu, jsem zvolil definici Nilse Melzera, kterou právem považuji za nejkompaktnější. Cílenými likvidacemi osob se tak rozumí použití smrtící síly přičitatelné subjektu mezinárodního práva s úmyslem, promyšlením a zvažáním zabití individuálně určené osoby, která není ve fyzické dispozici těch, kteří takovou operaci provádějí.¹⁷⁴

Slabou stránkou při posuzování legality cílených likvidací může být i absence jednotné definice terorismu v rámci platného mezinárodního práva. Nesporně pozitivní rysem však v dané oblasti práva je, že EU disponuje jednotnou definicí terorismu, která by se v budoucnu mohla stát i součástí mezinárodní práva, případně by mohla posloužit jako vodítko při tvorbě vlastní univerzální definice.

A nyní k vlastnímu posouzení legality cílených likvidací osob. Jak již bylo řečeno v úvodu, legalita cílených likvidací byla zkoumána z pohledu tří odvětví mezinárodního práva, a to jmenovitě podle práva mezinárodní bezpečnosti, práva lidských práv a mezinárodního humanitárního práva. Každé z těchto odvětví mezinárodního práva však nahlíží na cílené likvidace z jiné perspektivy.

Právo mezinárodní bezpečnosti upravuje použití síly mezi státy a přiznává každému státu v případě napadení právo na sebeobranu podle čl. 51 Charty OSN. Toto právo však může napadený stát uplatnit jen vůči státu, nikoli vůči teroristické organizaci či teroristovi, který provedl teroristický útok. Dovolat se práva na sebeobranu jakožto reakce na teroristický útok, se tak lze jen vůči státu, kterému lze přičítat určité porušení mezinárodního závazku, nejčastěji se jedná o poskytování útočiště teroristům na svém území. Právo mezinárodní bezpečnosti nezakazuje použití cílených likvidací při výkonu práva na sebeobranu, ale s ohledem na své zaměření nedává odpověď na otázku, zda jsou cílené likvidace osob přípustným prostředkem v rámci boje proti terorismu.

---

¹⁷⁴ MELZER, Nils. *Targeted Killing in International Law*, New York: Oxford University Press, 2008, s. 4.

Odpověď na tuto otázku však poskytuje právo lidských práv a mezinárodní humanitární právo. Obě tato odvětví chrání jedince před neoprávněným použitím síly, každé však za jiné situace a z jiného pohledu. Mezinárodní humanitární právo reguluje používání cílených likvidací pouze v rámci ozbrojeného konfliktu, kdežto právo lidských práv ve všech zbylých případech.

Legalitu cílených likvidací v rámci práva lidských práv jsem posuzoval podle systému OSN, tj. Mezinárodního paktu o občanských právech a politických právech a praxe orgánů OSN a systému Rady Evropy, tj. Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a judikatury ESLP. A ačkoli zmíněné systémy používají jinou terminologii, poskytují srovnatelnou ochranu před svévolným, resp. úmyslným zbavením života.

Aby cílené likvidace osob byly zákonné v rámci lidsko-právní úpravy, musí kumulativně splňovat následující podmínky. V první řadě musí mít dostatečný právní základ ve vnitrostátním právu, který reguluje použití smrtící síly v souladu s mezinárodní lidsko-právní úpravou. Skutečnost, že vnitrostátní právo striktně nekontroluje a nelimituje okolnosti, za kterých může být osoba zbavena života orgány státu, vytváří samo o sobě porušení práva na život. Za druhé, zbavení života osoby musí být absolutně nezbytné k dosažení požadovaného účelu. Obecně lze říci, že požadavek absolutní nezbytnosti bude splněn, pokud legitimního cíle operace nemohlo být dosaženo bez použití smrtící síly. Za třetí, v souladu s požadavkem proporcionality nesmí být primárním cílem operace zbavení života cílené osoby. Použitá smrtící síla musí být vždy prostředkem k dosažení legitimního cíle, jako je zabránění dané osobě v dalších útocích na chráněné zájmy, především na lidský život, nebo v útěku při provádění zákonného zatčení. Rovněž je třeba mít na paměti, že metodu cílených likvidací lze užít pouze pro preventivní účely, nikoli jako sankci či mstu za trestné činy spáchané v minulosti. A za čtvrté, s ohledem na požadavek prevence musí být operace plánovaná, organizovaná a řízená tak, aby v co největší možné míře minimalizovala použití smrtící síly. Cílené likvidace osob v rámci lidsko-právní úpravy musí představovat metodu ultima ratio.¹⁷⁵

Lze tedy znovu shrnout, že právo lidských práv cílené likvidace osob povoluje pouze za výjimečných okolností, jakými jsou ochrana před konkrétní a bezprostřední hrozbou smrti nebo vážnou újmou na zdraví.

Některé státy, zejména USA, často tvrdí, že cílené likvidace teroristů jsou regulovány mezinárodním humanitárním právem, nikoli právem lidských práv. Tento krok je logický z pohledu státu provádějícím cílené likvidace, protože lidsko-právní režim stanovuje pro cílené likvidace osob přísnější režim. To však neznamená, že by v rámci ozbrojeného konfliktu bylo možné bez dalšího opodstatnění svévolně zbavit života cílenou osobu.

Mezinárodní humanitární právo pro svoji aplikaci předpokládá ozbrojený konflikt. Americká vláda proto prohlásila, že je ve válce proti terorismu, která představuje třetí typ ozbrojeného konfliktu, který prozatím není regulován ani

---

¹⁷⁵ Ibid, s. 423-426.

konvenčním, ani obyčejovým MHP. Jak však bylo výše prokázáno, mezinárodní humanitární právo neposkytuje prostor pro vytvoření třetího typu konfliktu vedle mezinárodního ozbrojeného konfliktu a vnitrostátního ozbrojeného konfliktu. Je však možné, aby operace vedené proti terorismu byly součástí ozbrojeného konfliktu mezi státy, tedy mezinárodního ozbrojeného konfliktu, anebo aby ozbrojený konflikt probíhal mezi státem na straně jedné a identifikovatelnou organizovanou teroristickou organizací na straně druhé za předpokladu, že splní podmínky kladené MHP pro vnitrostátní ozbrojené konflikty.

Kromě výše uvedené podmínky, tj. že cílené likvidace osob musí být integrální součástí mezinárodního nebo vnitrostátního ozbrojeného konfliktu, stanovuje MHP pro legalitu cílených likvidací i další podmínky. Za prvé, cílená likvidace musí přispět k dosažení konkrétní a přímé výhody. Za druhé, nesmí existovat jiná alternativa bez použití smrtící síly. Za třetí, cílená likvidace musí směřovat vůči osobě, která je legitimním vojenským cílem, tj. osobě, která nepožívá ochrany před přímým útokem. Označení osoby jako osoby podezřelé z terorismu je nedostatečné pro použití metody cílených likvidací. Za čtvrté, očekávané kolaterální ztráty nesmí převyšovat očekávanou konkrétní a přímou vojenskou výhodu. Za páté, cílená likvidace musí být naplánována a provedena tak, aby nedošlo k chybnému označení cíle a aby se vyhnulo kolaterálním ztrátám, nebo se alespoň minimalizovaly. Za šesté, od cílené likvidace musí být upuštěno, pokud cílená osoba projeví vůli se vzdát nebo se ukáže, že se jedná o hors de combat. A konečně za sedmé, jednotky provádějící cílenou likvidaci se nesmí uchýlit k proradnosti.¹⁷⁶

Lze tedy znovu shrnout, že mezinárodní humanitární právo nezakazuje cílené likvidace osob, ale klade výrazná omezení pro použití této metody.

Cílem poslední kapitoly bylo objasnit, zda zabití Usámy bin Ládina bylo z pohledu mezinárodního práva legální. Při hodnocení legality uvedené operace jsem vycházel ze skutečností známých mi z médií, na jejichž základě jsem dospěl k závěru, že zabití Usámy bin Ládina bylo legální jak z pohledu mezinárodního humanitárního práva, tak i z pohledu práva lidských práv. Na druhou stranu je však možné připustit i fakt, že se do médií dostaly i informace, které se nezakládají na pravdě, a celá operace proběhla zcela jinak. Americká vláda měla s největší pravděpodobností možnost ovlivnit, jaké informace se dostanou do médií a tím následně účelově zkreslit okolnosti vedoucí k zabití bin Ládina tak, aby bylo bez větších pochybností možné dospět k závěru, že celá akce byla z pohledu mezinárodního práva legální. Vzhledem k uvedeným okolnostem (či naopak neuvedeným), budou i nadále přetrvávat určité pochybnosti o legalitě dané akce. Pochybnosti o legalitě zmíněné operace tak částečně zastiňují všeobecné přesvědčení, že zabití Usámy bin Ládina bylo legitimní. Zde si však dovoluji znovu připomenout, že ne každá legitimní akce, musí být současně i legální.

---

¹⁷⁶ Ibid, s. 426-429.

Mimo posouzení legality zabití bin Ládina, potvrdila kapitola šestá, že současné (de lege lata) mezinárodní právo poskytuje dostatečný právní režim pro regulaci cílených likvidací osob.

Cílem mé diplomové práce, jak již bylo několikrát uvedeno, bylo prokázat, zda cílené likvidace osob jsou přípustným prostředkem boje proti terorismu a zda současné (de lege lata) mezinárodní právo poskytuje dostatečný právní režim pro regulaci cílených likvidací. Předchozí kapitoly prokázaly, že cílené likvidace jsou za splnění výše uvedených podmínek přípustným prostředkem boje proti terorismu a že současné (de lege lata) mezinárodní právo poskytuje dostatečný právní režim pro jejich regulaci.

Jako největší problém se však při analýze cílených likvidací osob dle mého názoru ukázalo, že cílené likvidace osob často postrádají účinné vyšetřování. Je totiž zřejmé, že stát, který provádí cílené likvidace, nebude mít přílišný zájem na objasnění toho, zda určitá cílená likvidace byla legální. Pravdou je, že v demokratických společnostech sice existují nezávislé a nestranné justiční orgány, které jsou formálně vybaveny dostatečnými pravomocemi k objasnění daných akcí, na druhou stranu jsou však cílené likvidace osob prováděny natolik tajně, že lze jen stěží uvěřit, že by se příslušné justiční orgány dostaly k relevantním skutečnostem vyvracejících legálnost určité akce. Proto je nanejvýš důležité, aby při posuzování legality cílených likvidací osob nadále efektivně fungovaly mezinárodní soudní a kvazisoudní orgány, resp. mezinárodní společenství jako celek. Protože teprve vzájemné spojení hmotněprávních standardů s procesněprávními závazky států poskytuje dostatečnou záruku, že cílené likvidace osob jsou prováděny v souladu s mezinárodním právem. Procesní otázky spojené s cílenými likvidacemi osob však nebyly předmětem mé práce, což ovšem neznamená, že by byly méně důležité, a rozhodně by bylo vhodné, je hlouběji zanalyzovat.

„Ten, kdo se nedívá suchým okem na bojiště, dává zabíjet mnoho lidí zbytečně.“

Napoleon Bonaparte (1769-1821)

Seznam použitých zkratek

CIA	Ústřední zpravodajská služba (zahraniční zpravodajská služba USA) (Central Intelligence Agency)
DHKP-C	Revoluční lidově osvobozeněcká fronta (Devrimci Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi)
DP I	Dodatkový protokol I k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949
EKO Cobra	Einsatzkommando Cobra (= rakouská protiteroristická jednotka)
ESLP/ECHR	Evropský soud pro lidská práva (European Court of Human Rights)
EU	Evropská unie
GSG9	Grenzschutzgruppe 9 (= německá protiteroristická jednotka)
IACHR	Meziamerická komise pro lidská práva (Inter-American Commission on Human Rights)
ICTY	Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii (International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia)
IRA	Irská republikánská armáda
MHP	mezinárodní humanitární právo
MSD/ICJ	Mezinárodní soudní dvůr (International Court of Justice)
MTS	Mezinárodní trestní soud
MVČK/ICRC	Mezinárodní výbor Červeného kříže (International Committee of the Red Cross)
NATO	Organizace severoatlantického paktu (North Atlantic Treaty Organization)

OSN	Organizace spojených národů
PLP	právo lidských práv
RB OSN	Rada bezpečnosti OSN
SAS	Special Air Service (= britské speciální jednotky)
UNHRC	Výbor OSN pro lidská práva (United Nations Human Rights Committee)
USA	Spojené státy americké (United States of America)
VS OSN	Valné shromáždění OSN
ŽÚ	Ženevské úmluvy z 12. srpna 1949

Seznam použité literatury a pramenů

Monografie

- BÍLKOVÁ, Veronika. *Úprava vnitrostátních ozbrojených konfliktů v mezinárodním humanitárním právu*, Praha: Karolinum, 2007.
- ČEPELKA, Čestmír, ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003.
- DAVID Vladislav, SLADKÝ Pavel, ZBOŘIL František. *Mezinárodní právo veřejné*. 3. vydání. Praha: Linde, 2006.
- HENCKAERTS, Jean-Marie, DOSWALD-BECK, Louise. *Customary International Humanitarian Law, Volume I: Rules*, Cambridge: University Press, 2005
- LUBELL Noam. *Extraterritorial Use of Force Against Non-State Actors*, New York: Oxford University Press, 2010.
- MELZER, Nils. *Intepretive Guidance on the Notion of Direct Participation in Hostilities under International Humanitarian Law*, ICRC, Geneva, 2009.
- MELZER, Nils. *Targeted Killing in International Law*, New York: Oxford University Press, 2008.
- ONDŘEJ, Jan, ŠTURMA, Pavel, BÍLKOVÁ, Veronika, JÍLEK, Dalibor a kolektiv. *Mezinárodní humanitární právo*. Praha: C. H. Beck, 2010.
- PLAW, Avery. *Political Extremities: The Ethics and Legality of Targeted Killing*. Abingdon, Oxon: Ashgate Publishing Group, 2008. Dostupné na <http://site.ebrary.com/lib/natl/docDetail.action?docID=10250478>.
- POTOČNÝ, Miroslav, ONDŘEJ Jan. *Obecné mezinárodní právo v dokumentech*, Praha: C. H. Beck, 2010.
- ŠTURMA, Pavel, NOVÁKOVÁ, Jana, BÍLKOVÁ, Veronika. *Mezinárodní a evropské instrumenty proti terorismu a organizovanému zločinu*, Praha: C. H. Beck, 2003.

Sborníky a odborné články

- POPENKOVÁ, Monika. Sporné případy použití ozbrojené síly a poslední vývoj v oblasti mezinárodně právní úpravy použití ozbrojené síly. *Právník*, 2009, č. 3, str. 309-331.
- POPOVIČOVÁ, Lenka. (Ne)zákonnost cíleného zabíjení občanů USA v zahraničí. Co na to akademici?. *Bulletin Centra pro lidská práva a demokratizaci*, 2010, roč. 2, č. 9, str. 6-7.
- POPOVIČOVÁ, Lenka. Zabití Usámy bin Ládina z pohledu mezinárodního práva. *Bulletin Centra pro lidská práva a demokratizaci*, 2011, roč. 3, č. 5, str. 8-9.

Diplomové práce

- PETEROVÁ, Jana. *Cílené likvidace jako prostředek boje proti terorismu: diplomová práce*. Praha: Karlova univerzita v Praze, Fakulta právnická, 2011. Vedoucí diplomové práce Věra Honusková.

Zprávy a články publikované na internetu a v novinách

- Izrael při útocích v Gaze dostatečně neověřoval cíle, umírali civilisté, Novinky.cz, 30. června 2009. Dostupné na <http://www.novinky.cz/zahranicni/blizky-a-stredni-vychod/172579-izrael-pri-utocich-v-gaze-dostatecne-neoveroval-cile-umirali-civiliste.html>
- Muž v afghánské uniformě zabil dva vojáky NATO, Aktuálně.cz, 26. března 2012. Dostupné na <http://aktualne.centrum.cz/zahranici/asie-a-pacifik/clanek.phtml?id=738658>
- Nečas: Smrt bin Ládina je milník v boji proti terorismu, deník.cz, 2. května 2011. Dostupné na http://www.denik.cz/z_domova/necas-smrt-bin-ladina-je-milnik-20110502.html
- NATO se omluvilo za smrt afghánských civilistů, zemřely ženy i děti, iDNES.cz, 8. června 2012. Dostupné na http://zpravy.idnes.cz/nato-se-omluvilo-za-smrt-afghancu-dqh-/zahranicni.aspx?c=A120608_223137_zahranicni_brm
- Pro svět to bude úleva, komentují státníci smrt Usámy bin Ládina, IHNED.cz, 2. května 2011. Dostupné na <http://zpravy.ihned.cz/svet/c1-51745080-prosvet-to-bude-uleva-komentuji-statnici-smrt-usamy-bin-ladina>
- Rok, kdy byl zabit bin Ládin: Jak probíhal zásah komanda, Aktuálně.cz, 31. prosince 2011. Dostupné na <http://aktualne.centrum.cz/zahranici/grafika/2011/12/31/grafika-jak-probihal-zasah-komanda-v-usamoveskrys/?cid=734718>
- Usáma snil o likvidaci Obamy, bál se konce Al-Káidy, Aktuálně.cz, 3. května 2012. Dostupné na http://aktualne.centrum.cz/zahranici/amerika/clanek.phtml?id=743453#utm_medium=newsbox&utm_source=centrumHP&utm_content=position2&utm_campaign=B
- Útok sebevraha na přehlídce v Saná: Už stovka mrtvých, Aktuálně.cz, 21. května 2012. Dostupné na <http://aktualne.centrum.cz/zahranici/blizky-vychod/clanek.phtml?id=745658>
- V Afghánistánu 22 mrtvých při sebevražedném útoku. Právo, 7. června 2012, s. 9
- Zabít, či nezabít? Svět se pře, jestli Usámová smrt byla nutná, TÝDEN.cz, 6. května 2011. Dostupné na http://www.tyden.cz/rubriky/zahranici/mistakde-to-vre/zabit-ci-nezabit-svet-se-pre-jestli-usamovasmrtbylanutna_201076.html
- Zabití neozbrojeného bin Ládina bylo legitimní, tvrdí američtí experti, IHNED.cz, 4. května 2011. Dostupné na <http://zpravy.ihned.cz/c1->

Rozhodnutí soudních a kvazisoudních orgánů

- ❖ EVROPSKÁ KOMISE PRO LIDSKÁ PRÁVA/EVROPSKÝ SOUD PRO LIDSKÁ PRÁVA
  - ECHR, Wolfgram v. Germany, 1986
  - ECHR, Loizidou v. Turkey, Preliminary Objections, 1995
  - ECHR, McCann and others v. the United Kingdom, 1995
  - ECHR, Bankovic and others v. Belgium and 16 other States, 2001
  - ECHR, Perk and others v. Turkey, 2006
  - ECHR, Sultan Karabulut v. Turkey, 2006
  - ECHR, Yüksel Erdogan et al. v. Turkey, 2007
- ❖ MEZIAMERICKÁ KOMISE PRO LIDSKÁ PRÁVA
  - IACHR, Abella v. Argentina (Tablada Case), 1997
  - IACHR, Coard et al. v. United States, 1999
- ❖ MEZINÁRODNÍ SOUDNÍ DVŮR
  - ICJ, United Kingdom v. Albania (Corfu Channel Case), 1949
  - ICJ, Nicaragua v. United States of America (Case concerning and Paramilitary Activities in and Against Nicaragua), 1986
  - ICJ, Advisory Opinion on the Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, 1996
  - ICJ, Advisory Opinion on the Legal Consequences of the Construction of the Wall in the Occupied Palestinian Territory, 2004
- ❖ MEZINÁRODNÍ TRESTNÍ TRIBUNÁL PRO BÝVALOU JUGOSLÁVII
  - ICTY, The Prosecutor v. Dusko Tadic, Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction, 1995
  - ICTY, The Prosecutor v. Dusko Tadic, 1997
  - ICTY, The Prosecutor v. Tihomir Blaskic, 2000
  - ICTY, The Prosecutor v. Kupreskic et al., 2000
- ❖ VÝBOR OSN PRO LIDSKÁ PRÁVA
  - UNHRC, Sergio Euben Lopez Burgos v. Uruguay, 1981
  - UNHRC, Suarez de Guerrero v. Colombia, 1982
  - UNHRC, Barboeram et al. v. Suriname, 1984
- ❖ VNITROSTÁTNÍ SOUDY
  - USA
    - US Supreme Court, Hamdan v. Rumsfeld, Secretary of Defence, et al., 2006

Mezinárodní dokumenty a další prameny

- Deklarace zásad mezinárodního práva týkající se přátelských vztahů a spolupráce mezi státy (1970)

- Dodatkový protokol I k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů (1977)
- Dodatkový Protokol II k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí ozbrojených konfliktů nemajících mezinárodní charakter (1977)
- Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod
- Charta Organizace spojených národů
- Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (1966)
- Rámcové rozhodnutí Rady 2002/475/JHA ze dne 13. června 2002 o boji proti terorismu
- Římský statut Mezinárodního trestního soudu (1998)
- Úmluva o právech dítěte (1989)
- Ženevská úmluva o zlepšení osudu raněných a nemocných příslušníků ozbrojených sil v poli (1949)
- Ženevská úmluva o zlepšení osudu raněných, nemocných a trosečníků ozbrojených sil na moři (1949)
- Ženevská úmluva o zacházení s válečnými zajatci (1949)
- Ženevská úmluva o ochraně civilních osob za války (1949)
- US Department of Justice, Application of Treaties and Laws to al Qaeda and Taliban Detainees, 2002

Resumé

V posledních letech můžeme sledovat horlivé debaty o legalitě a morálních aspektech státem podporovaných cílených likvidací jak ze strany představitelů vlád, akademických kruhů, vojenských a policejních složek, zpravodajských služeb, lidsko-právních organizací, humanitárních institucí, tak i médií. Tyto debaty ještě zesílily po zabití Usámy bin Ládina, vůdce teroristické skupiny Al-Kájda, v květnu 2011.

Cílem mé práce je odpovědět na otázku, zda jsou cílené likvidace osob přípustným prostředkem boje proti terorismu. Legalita cílených likvidací je analyzována z pohledu mezinárodního práva, konkrétně práva lidských práv, mezinárodního humanitárního práva a práva mezinárodní bezpečnosti. Práce je složena ze šesti kapitol.

Kapitola první vymezuje základní pojmy používané v práci. Kapitola je rozdělena do dvou částí. Část první podává definici cílených likvidací. Část druhá definuje terorismus.

Kapitola druhá zkoumá legalitu cílených likvidací z pohledu práva mezinárodní bezpečnosti.

Kapitola třetí popisuje paralelní aplikaci práva lidských práv a mezinárodního humanitárního práva.

Kapitola čtvrtá analyzuje legalitu cílených likvidací v rámci práva lidských práv. Zaměřuje se na dva smluvní instrumenty, a to na Mezinárodní pakt o občanských a politických právech a na Evropskou úmluvu o ochraně lidských práv a základních svobod.

Kapitola pátá analyzuje legalitu cílených likvidací z pohledu příslušných zásad mezinárodního humanitárního práva.

A kapitola šestá zkoumá, zda zabití Usámy bin Ládina bylo legální z pohledu mezinárodního práva. Daná kapitola je založena na informacích dostupných z médií.

Závěr pak shrnuje, za jakých okolností jsou cílené likvidace přípustným prostředkem boje proti terorismu podle mezinárodního práva.

Resumé (EN)

In recent decades we can watch heated debates on the legal and moral permissibility of State-sponsored targeted killings involving representatives from Governments, academic circles, military and police forces, intelligence services, human rights groups, humanitarian institutions, intergovernmental organizations and the mass media. These debates are even more intense after the killing of Osama bin Laden, leader of the terrorist group Al Qaeda, in May 2011.

The aim of the thesis is to answer to the question: Are targeted killings a permissible method of fight against terrorism? The legality of targeted killings is analyzed in term of *lex lata* international law, namely under human rights law, international humanitarian law and law of international security. The thesis is composed of six chapters.

Chapter One defines basic terminology used in the thesis. The Chapter is subdivided into two parts. Part One defines the concept of targeted killings. Part Two defines the notion of terrorism.

Chapter Two examines the legality of targeted killings in term of law of international security.

Chapter Three describes the parallel application of human rights law and international humanitarian law.

Chapter Four analyzes the legality of targeted killings under human rights law. The Chapter is subdivided into two main parts. Part one focuses on International Covenant on Civil and Political Rights. And part two focuses on European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedom.

Chapter Five is focused on the legality of targeted killings in term of relevant principles of humanitarian law.

And Chapter Six examines the legality of killing Osama bin Laden. This chapter is based on information available in the mass media.

The conclusion summarizes in what circumstances are targeted killings permissible method of against terrorism under international law.

Cílené likvidace osob jako prostředek boje proti terorismu

Klíčová slova: cílené likvidace osob, terorismus, právo na život

Targeted killings of persons as a means of the fight against terrorism

Key words: targeted killings of persons, terrorism, right to life